

PAPER DETAILS

TITLE: OSMANLI DEVLETI'NDE SÜRGÜN VE KALABEND CEZALARI: MAGOSA KALESİ
ÖRNEĞİ (18. YÜZYIL)

AUTHORS: Yunus KIRAYIT

PAGES: 336-356

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2936681>

OSMANLI DEVLETİ'NDE SÜRGÜN VE KALEBEND CEZALARI: MAGOSA KALESİ ÖRNEĞİ (18. YÜZYIL)

Yunus KIRAYİT

Bitlis Eten Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
ysnkirayit@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4170-8008>

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 03/02/2023, **Accepted / Kabul Tarihi:** 17/06/2023

<https://doi.org/10.26791/sarkiat.1247136>

Bu çalışma Kıbrıs'ın Fethi'nin 450. Yılı Uluslararası Sempozyumu'nda
(22-24 Kasım 2021) sözlü olarak sunulmuştur.

Osmanlı Devleti'nde Sürgün ve Kalebend Cezaları: Magosa Kalesi Örneği (18. Yüzyıl)

Öz

Osmanlı Devleti'nde, toplum düzenini bozacak davranışlarda bulunan kişiler için farklı uygulamalar vardı. Bu uygulamalar arasında sürgün ve kalebend cezaları önemli bir yere sahipti. Sürgün cezası ile kişiler bulundukları mahallin uzağına gönderilirken, kalebend cezası kişinin kaleye hapsini gerektirirdi. Her iki ceza yönteminin temel amacı suç işleyen kişilerin ıslah edilmesi ve toplum düzeninin sağlanmasıydı. Osmanlı Devleti, özellikle 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Ege ve Akdeniz'deki bazı adaları sürgün ve kalebend mahalli olarak belirlemişti. Kıbrıs Adası'ndaki Magosa Kalesi bunlardan birtanesiydi. Magosa Kalesi, surlarının muhkem olmasından dolayı 18. yüzyıl boyunca, başta devlet görevlileri olmak üzere reayadan katl, hırsızlık, eşkıyalık, zulüm, tahrire karşı çıkma, mahkeme basma vb. gibi birçok suçu işleyenlerin cezalandırıldıkları bir mahal oldu. Çalışmanın ana kaynaklarını kalebend ve mühimme defterleri ile dönemin diğer arşiv kayıtları oluşturmaktadır. Bu kayıtlardan hareketle Osmanlı Devleti'nde toplum ve devlet düzenini sağlayan yöntemlerden olan sürgün ve kalebend cezası nasıl ve hangi esaslara göre uygulandığı altbaşlıklar halinde tartışılmıştır. Bu çalışmanın, Osmanlı Devleti'nde sürgün ve kalebend cezaları ile ilgili yapılacak çalışmalara, metod ve konunun ele alınış biçimi açısından bir örnek teşkil etmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kalebend, Sürgün, Ceza, Kıbrıs, Magosa Kalesi.

Exile And Fortress Confinement In The Ottoman Empire: Example Of The Famagusta Castle (The 18th Century)

Abstract

In the Ottoman Empire, there were different practices for those who acted to disrupt the social order. Among these practices, exile and fortress confinement punishments had an important place. While people were sent away from the place where they were found with the penalty of exile, the penalty of fortress confinement required the person to be imprisoned in the castle. The main purpose of both punishment methods was to rehabilitate the perpetrators and to ensure social order. The Ottoman Empire, especially since the second half of the 17th century, designated some islands in the Aegean and Mediterranean as places of exile and fortress confinement. Famagusta Castle on Cyprus Island was one of them. Due to the forcefulness of the walls of the Famagusta Castle, during the 18th century, the castle became a punishment place where those who committed many crimes such as especially state officials, murder, theft, banditry, persecution, opposition to census, raid the court, etc. The main sources of the study are the Kalebend and Mühimme Registers and other archive records of the period. Based on these records, how and according to which principles of the exile and fortress confinement punishment, which are the methods that ensure the social and state order in the Ottoman Empire, were discussed in subtopics. It is aimed that this study will set an example for the studies to be carried out on exile and fortress confinement punishments in the Ottoman Empire, in terms of the method and the way the subject is handled.

Keywords: Fortress Confinement, Exile, Penalty, Cyprus, Famagusta Castle.

Giriş

Sürgün ve kalebend cezaları, suç teşkil eden davranışlarda bulunan kişiler için uygulanan yöntemlerin başında gelmekteydi. Devlete ve topluma verilen zararlar neticesinde sürgün ve kalebend cezaları uygulanmaktaydı.¹ Bu cezalar ile devlete ve topluma karşı zararlı faaliyetlerde bulunan kişiler, yaşadıkları veya faaliyet gösterdikleri bölgeden uzaklaştırılarak toplumdan soyutlanmıştır. Böylece huzur ve sükûnet sağlanmaya çalışılmıştır. Toplumda huzursuzluk çıkaran kişilerin gönderildikleri yerler rastgele yapılmamıştır. Sürgün ve kalebend cezaları belirli bir düzen içerisinde verilmiştir.² Özellikle coğrafi olarak zor şartlara sahip olan bazı adalar sürgün mahalli olarak kullanılmıştır.³ Kıbrıs, Rodos, Sakız, Midilli ve Limni bu adalardandı. Kalebend cezaları alan kişiler de adalarda bulunan muhkem kalelere yerleştirilmiştir. Adaların sürgün yeri olmasının nedeni, adalardaki yaşamın ve buralardan kaçmanın zor olmasıydı.⁴ Kıbrıs Adası, Osmanlı Devleti'nden yüzyıllar önce de sürgün yeri olarak kullanılmıştır. Örneğin Hititlerin de burayı sürgün yeri olarak kullandığı bilinmektedir.⁵

Osmanlı Devleti'nde sürgün ve kalebend cezalarının verilmesinde ve uygulanmasında tek yetkili padişah'tı. Padişah bu yetkisini kadılar aracılığıyla yürüttü. Kadı, ortaya çıkan sorunları inceleyerek şahitleri dinleyip delillerle hareket eder ve mahkeme sürecini Şer'iyye Sicilleri adı verilen defterlere kaydederd. Kadı, yaptığı inceleme sonucunda bir ceza önerisi sunar ve divanda bu durum görüşülerek padişahın onayı ile nihai karar uygulamaya konurdu.⁷

İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olan sürgün⁸, bir topluluğun veya bir ferdin cezalandırması, güvenlik tedbiri olarak ikâmet ettiği yerden başka bir yere belirli bir süre veya ömür boyu gönderilmesi ve orada kalmaya mecbur bırakılmasıdır.⁹ Sürgün cezası, kişiyi ailesinden memleketinden uzaklaştırılarak ait olmadığı bir yere gönderildiğinden dolayı uygulanan en ağır cezalardan biridir. Osmanlı ceza hukukunda sürgün "tazir"¹⁰ cezaları arasında yer almaktadır.¹¹ Osmanlı Devleti'nde sürgün politikası iki şekilde uygulanmıştır. Yeni fethedilen bir yerin kalkındırılması ve devlete olan bağlılığını arttırmak amacıyla yapılan şenlendirme usulü sürgünler bunlara örnek teşkil etmektedir.¹² Bu sürgünlere, Kıbrıs'ın fethini müteakip adanın iskân edilmesi için Eylül 1571 tarihinde çıkartılan toplu sürgün emri örnek olarak gösterilebilir.¹³ Çıkarılan emir ile şehirli, köylüler, cemaatler Kıbrıs Adası'na göçe zorlanmıştır.¹⁴

Sürgün için uygulanan bir diğer usul ise herhangi bir yerde işlenen suçlar için verilen cezalandırma yöntemi olan sürgünlerdir.¹⁵ Sürgün edilecek kişi, devletin görevlendirdiği bir memur eşliğinde sürgün yerine götürülmekteydi.¹⁶ Bu sürgünler suç işleyen kişinin ıslah olması ve toplum düzeninin sağlanması amacıyla yapılmıştır.¹⁷ Osmanlı Devle-

1 Suha Oğuz Baytımur, "Osmanlı Devleti'nde Kalabend ve Sürgün Cezalarının Uygulamaları ile Mahkumların Serbest Bırakılmaları (1789-1849)", *II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*, C. 1, ed. Fethi Gedikli (İstanbul: Onikilevha Yayıncılık, 2016), 832.

2 Ali Efdal Özkul, "Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Adasına Yaptığı Sürgünler ve Sonuçları", *Osmanlı Döneminde Kıbrıs*, ed. Mehmet Mahfuz Söylemez, İbrahim Çapak, Halil Ortakçı (İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2016), 23.

3 Kemal Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2007), 49-50.

4 Özkul, "Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Adasına Yaptığı Sürgünler", 23.

5 Suzan Akkuş Mutlu, "Egeli Kavimler Göçü'nün Alaşia (Kıbrıs) Kırallığı'na Sosyo-Ekonomik Etkileri", *Tarihte Kıbrıs (İlkçağlardan 1960'a kadar)*, ed. Osman Köse (İstanbul: Akdeniz Karpaz Üniversitesi, 2017), 1, 43.

6 Ayrıntılı bilgi için bkz., Yunus Kırayit, "8 Numaralı Vidin Şer'iyye Sicilinin Tanıtımı ve Fihristi", *Journal of International Eastern European Studies*, 2/1, (Haziran 2020), 102-139.

7 Baytımur, *Osmanlı Devleti'nde Kalabend ve Sürgün Cezalarının Uygulamaları ile Mahkumların Serbest Bırakılmaları (1789-1849)*, 832.

8 Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün*, 17.

9 Talip Türkan, "Sürgün", *DİA*, C. 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, 164.

10 *Fıkıhta had suçları ve cinayetlerde olduğu gibi uygulaması ve miktarı hakim veya yöneticiye bırakılmış belirli bir cezası bulunmayan suçlara verilecek olan cezalar anlamına gelmektedir*. Bkz. Tuncay Başoğlu, "Ta'zir", *DİA*, C. 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, 198.

11 Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün*, 20, 36.

12 Özkul, "Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Adasına Yaptığı Sürgünler", 22; Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1-4, (Temmuz 1950), 224-225.

13 Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün*, 38.

14 M. Akif Eroğlu, "Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskân Teşebbüsü (1570-1571)", *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu*, (Ankara: Doğu Akdeniz Üniversitesi ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, 1993), 46.

15 Özkul, "Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Adasına Yaptığı Sürgünler", 22.

16 Kader Demir, "Osmanlı Devleti'nde Göçlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri (1786-1808)", *Osmanlı İktisat Tarihi Üzerine Yazılar*, ed. Mehtap Nasıroğlu Aydın, (Çanakkale: Paradigma Akademi 2022), 266.

17 Özkul, "Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Adasına Yaptığı Sürgünler", 22.

ti'nde sürgün tabirinin yanı sıra nefy¹⁸ ve icla¹⁹ gibi terimler de kullanılmıştır.²⁰ Sürgünler toplu veya ferdi olarak yapılmaktaydı. Toplu sürgünler, genellikle siyasal ve sosyal sebeplere bağlı olarak ortaya çıkabilecek zararlara ve kamu düzeninin korunması amacıyla yapılmıştır. Ayrıca iskân amaçlı olarak da sürgünler yapılmış olup göçebe topluluklar yerleşik hale getirilmek için iskâna zorlanmışlardır.²¹ Bireylere yönelik yapılan sürgün cezaları, yöneticilerin veya halkın çeşitli suçlardan dolayı cezalandırılması şeklinde uygulanmıştır. İncelenen dönemde sürgün edilme emirlerinin çoğunda sürgünün yanı sıra kalebendlik cezası da yer almıştır.²²

Kal'a ve bend kelimelerinden oluşan kalebend, sözlükte "kalede hapsedilmiş, kaleye bağlanmış kimse" anlamına gelir. Kalebend terim olarak, suçluların kalenin surları içerisinde kalmaya zorlanması ve buradan ayrılmasına müsaade edilmemesi şeklinde uygulanan cezaları ifade etmektedir. Kalebendlikte belirli bir mahkûmiyet süresinden bahsedilememektedir. Nitekim, genellikle "islah-ı nefis edinceye kadar" şeklindeki mahkûmiyet kararları bu duruma örnek teşkil etmektedir.²³ Kalebendlik cezasının ilk defa ne zaman ortaya çıktığı bilinmese de Selçuklu ve İran Moğolları tarafından uygulandığı ile ilgili görüşler bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde, 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren belirgin bir şekilde uygulamaya başlayan kalebendlik cezası, özellikle 18. yüzyılın başlarında uygulama alanı bulmuş ve devletin son zamanlarına kadar devam etmiştir. Kalebendlik cezası, İslam ceza hukukunda had ve kısas suçlarının dışında kalan fiillere uygulanmıştır.²⁴ Suçların cezalandırılmasından ziyade suç işlemenin kolaylaştırıcı nedenlerini ortadan kaldırmayı amaçlayan İslam'da suçların en aza ineceği bir hayat tarzı benimsenmiştir. Devrin idarî, askerî, sosyal, malî ve hukukî yapısı ile ilgili bilgiler veren ve Osmanlı merkez teşkilatı içerisinde bulunan kalebend defterleri, hukuk tarihi açısından ehemmiyet arz etmektedir. Bu defterler, güçler arasındaki denge konusunda fikir sahibi olmamız hususunda önemli bilgiler içermektedir.²⁵ Kalebend defterlerinde geçen ve devlet veya halka karşı işlenen suçlara; asayiş bozma, eşkıyalık²⁶, mal ve eşya gaspı²⁷, iftira²⁸, devlet malının toplanmasına engel olma²⁹, zulüm, yöneticilerin eşkıyalarla iş birliği yapması³⁰, fazla vergi alma, yeniçerilik iddiasında bulunma³¹, ahaliyi birbirine düşürme, hırsızlık³², mahkemeyi basıp taşlama³³, narha bağlı malları fazla fiyatla satma³⁴, devletin nizamını bozup ihtilale sebep olma³⁵, sahte arz ve mahzarlar düzenleme³⁶, çarşı-pazarı kapattırıp ezan okutturmama³⁷, vergi toplanmasına karışma³⁸, adam öldürme³⁹, zindanda bulunan kefareye nasara⁴⁰ avret götürüp buluşturma⁴¹, kadın-kız

18 Sürgün etmek. Bkz., Sir James W. Redhouse, "nefy", *A Turkish and English Lexicon*, (Beirut: Librarie Du Liban, 1987), 875.

19 Vatanından uzaklaştırma. Bkz., Mehmet Kanar, "icla", *Farsça Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Say Yayınları, 2019), 5. Baskı, 92.

20 Osmanlı Arşivi (BOA), *Mühimme Defterleri* [A. DVNSMHH. d.], No. 122, Gömlek No. 463.

21 Türcan, "Sürgün", 164.

22 Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün*, 49.

23 Ömer İşbilir, "Kalebend", *DİA, Ek-C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2019*, 5-6; Kader Demir, *Atık Şikâyet Defterlerine Göre Savaş Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Sosyo-Ekonomik Durumu (1788-1810)*, (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 222-223.

24 İsmail Altınöz, "Osmanlı Devleti'nde Kalebendlik Cezasının İnfazına Dair Notlar", *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (İKÜHFD)*, XX/1, (Ocak 2021), 270-271.

25 İsmail Altınöz, "Hukuk Tarihi Açısından Kalebend Defterleri", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 53, (Ocak 2023), 7; Kalebend cezasının şer'i ve örfi hukuk uygulaması ve Osmanlı'da tatbiki hususunda da ayrıca bkz. İsmail Altınöz, "The Kalebends of Varna Fortress Confinement in the Second half of the 18th Century: Prisoners and Dungeons", *Bulgarian Historical Review*, 3-4, (2020), 114-160.

26 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 115, Gömlek No. 2139.

27 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 115, Gömlek No. 2139.

28 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 128, Gömlek No. 97.

29 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 117, Gömlek No. 651.

30 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 117, Gömlek No. 917.

31 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 115, Gömlek No. 1870.

32 BOA, C. ZB., No. 53, Gömlek No. 2621.

33 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 115, Gömlek No. 1870.

34 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 115, Gömlek No. 1870.

35 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 122, Gömlek No. 463.

36 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 115, Gömlek No. 2931.

37 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 117, Gömlek No. 651.

38 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 117, Gömlek No. 651.

39 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 117, Gömlek No. 917.

40 Hristiyan, bkz., Şemsettin Sami, "Nasara", *Kamûs-ı Türkî*, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2017), 1461.

41 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 121, Gömlek No. 211; BOA, A. DVNSMHH. d., No. 122, Gömlek No. 73.

ve genç oğlanlara tecavüz etme⁴², fitne ve fesatlık yapma⁴³ vb. örnek olarak gösterilebilir.

Kalebend edilen kişinin serbest bırakılması, genellikle ya bağlı bulunduğu kurum veya cemaatlerin liderlerinin arz ve mahzarları ile ya da kişinin kendisi, ailesinden biri veya yaşadığı yerin ahalisi tarafından arzuhal edilip af dilenmesi ile mümkün olabilmekteydi.⁴⁴

1. Kıbrıs Adası ve Magosa Kalesi

Kıbrıs Adası, adını Latince “cyprum, cuprum” anlamına gelen bakır madeninden almaktadır. Akdeniz’de Sicilya ve Sardunya’nın ardından üçüncü büyük ada olan Kıbrıs Adası⁴⁵, Akdeniz’in kuzeydoğusunda ve Türkiye kıyılarından 70 km. açıklarında bulunmaktadır. Toros dağları görülebilecek kadar Anadolu yarımadasına yakın olan Kıbrıs Adası, jeopolitik olarak buraya bağlıdır.⁴⁶ Doğu Akdeniz’deki konumu ile ön plana çıkan ada, tarih boyunca birçok uygarlığın ilgisini çekmiştir. Adanın kuzeyinde elde edilen kalıntılar neticesinde burada Neolitik devre ait yerleşme olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁷ Tarih boyunca Mısır, Hitit, Fenike, Asur, Pers, Makedon, Roma, Bizans, Arap (İslam Devleti), İngiliz, Memluk, Ceneviz gibi⁴⁸ birçok devletin egemenliğinde kalan Kıbrıs Adası, coğrafi mevkiinden dolayı yüzyıllar boyunca Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında mücadele alanı olmuştur.⁴⁹

Osmanlı Devleti’nde Yavuz Sultan Selim zamanında, Suriye ve Mısır’ın ele geçirilmesinden sonra Doğu Akdeniz’in hakimiyet yolu açılmıştır. Böylece Girit ve Kıbrıs adalarının alınması askeri ve siyasi bir zorunluluk halini almıştır. Bunun yanı sıra özellikle bu adaların bulunduğu yerlerden İstanbul’a gidip gelen hacılara, yolculara ve tüccarlara Girit ve Kıbrıs adalarında bulunan korsanların saldırıları da bu iki adanın fethedilmesi bir zaruret haline gelmişti.⁵⁰ II. Selim döneminde 1570 yılında başlayan Kıbrıs Adası’nın fetih hareketi, 1 Ağustos 1571 yılında Magosa Kalesi’nin teslim olmasıyla tamamlanmıştır.⁵¹ Venedik’in elinde olan Kıbrıs Adası’nın savunması Magosa ve Lefkoşa’da yapılmıştı. Magosa’nın savunması Marcantonio Bragadin’e verilmişti. Lefkoşa’yı ise Astorre Baglione savunuyordu. Magosa ilk saldırılan yer olmasına rağmen daha uzun süre mukavemet ettiği için en son burası fethedilebilmişti. Osmanlı Devleti, Lefkoşa’yı ele geçirince burayı savunan Baglione hâlâ kuşatmaya direnen Magosa’ya gitmişti.⁵² Venedik’e bağlı Girit’ten yardım gelme olasılığından dolayı, Mustafa Paşa Lefkoşa’da 4 bin yeniçeri ve bin sipahiden oluşan bir garnizonu bırakarak Magosa’ya yöneldi. 23 Eylül 1570’te Liman kulesi önünde batarya kuran Osmanlı, yaklaşık bir yıl boyunca Magosa Kalesi’ni kuşatmıştı. 28 Temmuz 1571 tarihinde Bragadin’e kaleyi teslim etmesi için teklif yollandı. Teklifi kabul etmeyince 29 Temmuz’da son bir saldırı yapıldı ve 31 Temmuz’da saldırı tamamlandı.⁵³ Kaleyi teslim etmeyen komutanın iki kulağı kesilerek ceza verilmiş, emrindeki birlik öldürülmüş ve geri kalanlar yakalanarak eşyalarına devlet adına el konulmuştu.⁵⁴ 1 Ağustos’ta ise surlara beyaz bayrak çeken Ve-

42 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 121, Gömlek No. 1396.

43 BOA, C. ZB., No. No. 77, Gömlek No. 3848, 2.

44 Bkz. BOA, A. DVNSMHH. d., No. 117, Gölek No. 669; BOA, Cevdet Dahiliye [C. DH.], No. 77, Gömlek No. 4653.

45 Bkz. Işın Demirkent, “Kıbrıs: Tarih” *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2022, 371-373; *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, yay. haz. Hacı Osman Yıldırım, Vahdetin Atik, Murat Cebecioğlu vd., (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 2000), 3; Gülay Ögün Bezer, “Kıbrıs’ta İslâm Hâkimiyeti ve Selçuklular Zamanında Kıbrıs ile Ticaret İlişkileri”, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, yay. haz. Ali Ahmetbeyoğlu, Erhan Afyoncu, (İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2001), 1.

46 Cevat Rüştü Gürsoy, “Coğrafya Bakımından Kıbrıs ve Türkiye”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1971), 41; Cevat Rüştü Gürsoy, “Kıbrıs”, *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2022, 370.

47 Afif Erzen, “Kıbrıs Tarihine Bir Bakış”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri: Türk Heyeti Tebliğleri Kongresi (14-19 Nisan 1969)*, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1971), 80.

48 Feridun Bilgin, “Kıbrıs’ın Fethi için Yapılan Hazırlıklar (Arşiv Belgelerine Göre)”, *Mukaddime*, 6/1, (2015), 80.

49 Ayrıntılı bilgi için bkz. Işın Demirkent, “Kıbrıs: Tarih” *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2022, 371-373; Ümit Güler, *Osmanlı Kıbrıs’ında Müslim Gayrimüslim İlişkileri*, (Ankara: Fecr, 2019), 21-23.

50 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, 1. Kısım, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011), 10.

51 Feridun M. Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), 302-310; *Kıbrıs’ın Fethi (1570-1571)*, yay. haz. Hüseyin Kabasakal, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1986, 1; Kadir Arslanboğa - Ahmet Arslantürk, “Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs Adası’nın Ağustos 1598 ile Nisan 1599 Tarihleri Arasındaki Gelir Giderlerinin Tahlili”, *History Studies*, 6/5 (2014), 15; İdris Bostan, “Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergâhı”, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, yay. haz. Ali Ahmetbeyoğlu, Erhan Afyoncu, (İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2001), 30; Feridun M. Emecen, “Kıbrıs’ta İlk Osmanlı Yapılanması”, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, (yay. haz. Ali Ahmetbeyoğlu, Erhan Afyoncu, (İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2001), 50.

52 George Hill, *A History of Cyprus*, (New York: Cambridge University Press, 2010), 950-951.

53 Hill, *A History of Cyprus*, 988-990, 1023-1025.

54 Harid Fedai, *Fethiyye-i Cezire-i Kıbrıs*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997), 72.

nedikliler teslim olmayı kabul etmiştir.⁵⁵ Kıbrıs henüz tamamen fethedilmeden, hakimiyetin tesisi için bazı icraata girildi. Lefkoşa ele geçirildikten sonra hemen Kıbrıs Beylerbeyliği teşkil edilerek burası merkez haline getirildi.⁵⁶ Magosa Kalesi'nin fethedilmesinden kısa bir süre sonra 9 Ekim 1571 tarihinde Kıbrıs Beylerbeyliğine Sinan Paşa atanmış ve adada tahrir yapılmıştır.⁵⁷ Böylece Kıbrıs beylerbeyliği sistemli bir yapıya kavuşmuş ve Magosa sancak olarak buraya bağlanmıştır.⁵⁸

Kıbrıs Adası'nda Türklerin yerleşmeleri, yeni fethedilen diğer yerler gibi buraya da Türk göçmenler sürgün edilerek sağlanmıştır.⁵⁹ Kıbrıs'ta iskânın teşvik edilmesi amacıyla Kıbrıs'ın topraklarının ziraata uygun olduğu ve ikliminin güzelliğinden bahsedilmiştir. Nitekim Anadolu'nun iç ve güney bölgelerinden 1572 senesinden itibaren nüfus nakline başlanmıştır.⁶⁰ Özellikle Silifke bölgesinde yaşayanların önemli bir kısmı Kıbrıs Adası'nın fethedilmesinden sonra buraya sürülerek iskân edilmiştir.⁶¹ Sürgün şeklinde yapılan bu göç, zorla olmayıp daha iyi bir hayat yaşamak isteyen kişiler arasından seçilerek yapılmıştır.⁶² Osmanlı Devleti, 17. ve 18. yüzyıllarda sahibi olmayan ve harap olan yerleri ziraata açmak ve şenlendirmek için buralara aşiretleri yerleştirme politikası uygulamıştır.⁶³ Kıbrıs Adası'na her zaman gönüllülük esası ile sürgünler yapılmamış, bozgunculuk yapan aşiretler de adaya zorla göç ettirilmiştir. Ayrıca haydutluk yapan konar-göçerler de iç huzurun sağlanması amacıyla Kıbrıs Adası'na sürgün edilmiştir.⁶⁴ Adaya sürgün edilenler kaçarak Anadolu'ya geçerler ise; bunlar yakalanıp Kıbrıs beylerbeyliğine teslim edilmiştir.⁶⁵

Zorunlu olarak yapılan göçlerin yanı sıra Osmanlı Devleti kimi zaman nüfusu kontrol altına alabilmek için göçü yasaklamıştır. Özellikle İstanbul'da XVI. yüzyılın ortalarından itibaren İstanbul nüfusunun gereğinden fazla artmış ve bu durum diğer yüzyıllarda çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Nüfus artışının yapılan göçlerle artması üzerine şehirde su ve yiyecek bulma sorunları ile karşılaşmıştır. Bu nedenle hayat pahalılığı da artmıştır. Bunların yanı sıra şehirde adam öldürme, soygun ve dikkatsiz yapılaşma ile çıkan yangınlar vb. gibi sorunlar ile de karşılaşmıştır. Tüm bu sebeplerden dolayı devlet İstanbul'a göçü engellemek gerekliliği doğmuştur. Men-i mürûr uygulaması XVI. yüzyılın ortalarından itibaren kullanılmaya başlanan ve XIX. yüzyılda da geçerliliği korumuştur. Ancak yeniçeri ocağının kapatılması ile uygulamada güncelleme gerekliliği doğmuştur. Çünkü ocak kapatılınca yeniçeriler saga sola dağılmış ve güvenliği tehdit eder hale gelmeye başlamıştır. Bu sebeple İstanbul'da geçerli bir gerekçesi bulunmayan ve herhangi bir işi olmayan kişilerin şehre girmeleri men-i mürûr nizamına göre yasaklanmıştır.⁶⁶

Magosa Kalesi'nin fethinden sonra, kalenin etrafının çevrilmesi, deniz kenarındaki burç temelinden deniz yüzünden itibaren onarılması ve Derviş Paşa kulesinin dahi temelden inşa edilmesi emredilmiştir.⁶⁷ Kıbrıs Adası'nın önemli kalelerinden olan Magosa Kalesi'nin duvarları, 18, 20 ve 22 adım kalınlığında ve 8-10 adım uzunluğundaydı. Hendeği ise; 12 adım genişliğinde ve 6 adım yüksekliğindeydi. Kalenin iki büyük kapısı vardı. Bunlardan biri denize, diğeri karaya bakıyordu. Sağlam ve muhkem bir yere sahip olan kalenin 15 adet çok güçlü ve büyük kulesi vardı.⁶⁸ Bu yüzden Osmanlı döneminde kalebend edilen kişilerin sürgün ve kalebend yeri olarak burası sıklıkla kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde dahi Kıbrıs Adası'nın ve Magosa Kalesi'nin sürgün mahalli olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda Namık Kemal, 6 Nisan 1873 tarihinde tutuklanmış ve daha sonra Magosa Kalesi'ne sürgün edilmiştir.⁶⁹

55 Hill, *A History of Cyprus*, 988-990, 1023-1025.

56 Cengiz Orhonlu, "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi: Türk Heyeti Tebliğleri (14-19 Nisan 1969)*, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1971), 91, 93.

57 Halil İnalcık, "Ottoman Policy and Administration in Cyprus After the Conquest", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi: Türk Heyeti Tebliğleri (14-19 Nisan 1969)*, (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1971), 63.

58 Emecen, "Kıbrıs'ta İlk Osmanlı Yapılanması", 55.

59 Orhonlu, "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi", 91, 93.

60 Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta İskân Politikası", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, yay. haz. Ali Ahmetbeyoğlu, Erhan Afyoncu, (İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2001), 39.

61 Gülfettin Çelik, "Osmanlı Devleti'nin Nüfus ve İskân Politikası", *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 6 (1999), 59.

62 Orhonlu, "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi", 91, 93.

63 Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün*, 60.

64 Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerinin Yerleştirilmesi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020), 51, 59-60.

65 Behset Karaca, "Manavgat'ın Siyasi, İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapısı (XV-XIX. Yüzyıllar)", *History Studies*, 13/4 (2021), 1284.

66 Mehmet Demirtaş, "XIX. Yüzyılda İstanbul'a Göçü Önlemek İçin Alınan Tedbirler: Men-I Mürûr Uygulaması ve Karşılaşılan Güçlükler", *Belleten*, 73/268 (2009), 742.

67 Halil Sahillioğlu, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın İlk Yılı Bütçesi", *Belgeler*, IV/7-8 (1993), 18; BOA, A. DVNSMHH. D., No. 16, Gömlek No. 145.

68 Hill, *A History of Cyprus*, 855-856.

69 Bedri Aydoğan "Namık Kemal'in Magosa Sürgünlüğü", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12/12, (Eylül 2003), 17-19.

Magosa Kalesi'ne 18. yüzyılda yöneticiler, gayrimüslimler, ahali, eşkıyalar vb. gibi toplumun her kesiminden kişilerin kalebend edildiği görülmektedir. Kalebend edilen kişiler devlete ve ahaliye karşı işledikleri suçlar yüzünden kaleye mahkûm edilmişlerdir. Bazen kalebend edilenler tamamen affedilerek serbest bırakılmış bazen de kalebendlikleri kaldırılarak cezaları cezirebendliğe çevrilmiş ve Kıbrıs'tan çıkmamaları için emirler gönderilmiştir.⁷⁰

2. Sürgün ve Kalebend Cezaları

Osmanlı Devleti'nde sürgün cezaları hem İslam hukukunun gereğince hukukun aslı kaynaklarınca düzenlenmiş olan suçlara hem de yöneticinin takdirine bırakılmış olan tazir suçlarına uygulanabilmekteydi. Sürgün, bir yerden uzaklaştırma, yönetimin bir topluluğun veya bir bireyin başka bir mahale ikâmete zorlanması şeklinde tanımlanabilir.⁷¹ Bir diğer deyişle, zorunlu bir şekilde göçe zorlanarak iskân edilmesidir.⁷² Sürgün edilen suçlu sürgün yerinde serbest bir şekilde hareket edebilmekte idi. Kalebendlikte ise; kişi serbestçe dolaşamamakta kalebend edildiği kaleden çıkamamaktaydı.⁷³

2.1. Devlet Görevlilerinin Sürgün ve Kalebend Edilmeleri

Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan herkes, haksız bir durumla karşılaştığında, yaşadıkları yerin kadısı veya diğer yöneticileri aracılığıyla şikâyet etme hakkına sahipti. Hatta bir kişi doğrudan Divan-ı Hümayuna başvurup şikâyetini dile getirebilmekteydi.⁷⁴ Ayrıca Divan-ı Hümayuna; arzuhal, ilam, mahzar, ihbar, arz, tahrirat vb. gibi çeşitli şekillerde başvuru yapılabilirdi.⁷⁵ 18. yüzyıldan sonra devlet otoritesi peyderpey kaybolmaya başlayınca, devlet görevlileri arasında başına buyruk davranan kişiler görülmeye başladı. Bu kişiler arasında devletin önemli makamlarını işgal edenler olduğu gibi bürokrasinin en alt sınıfından insanlarda bulunmaktaydı. Görevlerini suistimal eden kişiler, genel itibarıyla görevden alınıp sürgüne gönderilmekteydi. Sürgün yerleri arasında Kıbrıs Adası önemli bir yer işgal etmekteydi. Sürgün edilenler genellikle kalebend ve cezirebend cezalarına çarptırılmaktaydı. Kalebend edilen kişiler kalelerden çıkamazken, cezireben edilen kişiler kalmaya mecbur bırakıldıkları adada istedikleri yere gidebilmekte ancak adadan çıkamamaktaydı.

2.1.1. Kazasker, Şehzade Hocası, Kadı vb. Görevlilerin Sürgün Edilmeleri

İncelenen dönemde, yüksek rütbeli yöneticiler çeşitli sebeplerle sürgün ve kalebend edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde son derece önemli ve yüksek mevkilerden olan Rumeli kazaskerliği, Anadolu kazaskerliği, Şehzade hocalığı, kadılık vb. gibi görevlerde bulunan kişiler de işledikleri suçlar yüzünden sürgün ve kalebend edilmiştir. Nitekim, 25 Kasım 1707 tarihinde, eski Rumeli kazaskeri Dede Muhammed, eski Anadolu kazaskeri Mustafa, şehzade hocası İbrahim ve Bursa kadısı Ahmed adlı kişilerin daha önce Magosa Kalesi'nde kalebend olmaları için ferman çıkmıştır. Hali hazırda adı geçen kişiler kalebendlikten affedilmiştir. Ancak bahsi geçen kişilerin Kıbrıs Adası'nda cezirebend olunmaları ve adadan çıkmamaları hususunda ferman çıkmıştır.⁷⁶ Fakat bu emirden yaklaşık 5 ay sonra 20 Nisan 1708 tarihinde, yukarıda isimleri zikredilen kişilerin Lefkoşa Kalesi'ne nakledilerek kalebend edilmeleri hususunda tekrar bir emir çıkmıştır.⁷⁷ Eski kazaskerler, şehzade hocası ve kadı ile ilgili yine 20 Nisan 1708 tarihinde çıkan bir başka emirde ise adı geçen kişilerin Bursa'da aileleriyle beraber ikâmet etmelerine izin verilmiştir.⁷⁸ Bu hükümlerden de anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti'nde, 18. yüzyılda bile kazaskerlik gibi önemli mevkilerdeki kişilerin dahi sürgün ve kalebend edildikleri görülmüştür.

Eşkıyalar bölge yöneticileri ve ileri gelenleri tarafından himaye edilmiş, bu yüzden bahsi geçen eşkıyaların yalanlanmasına engel olan kadı ve yeniçeri serdarı sürgün edilmiştir. Bu doğrultuda 1 Ekim 1712 tarihinde, Anadolu

70 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 115, Gömlek No. 940.

71 Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün*, 47.

72 Hasan Taşkıran, "Timurlularda Göç ve İskân", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8/2 (2021), 698.

73 İşbilir, "Kalebend", 5-7; Osman Köksal, "Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hattı-ı Hümayunları", *OTAM*, 19 (2006), 287-288.

74 Mehmet İpşirli, "Arzuhal", *DİA*, C. 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, 448; Mehmet İpşirli, "Mahzar", *DİA*, C. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, 398-401; Köksal, "Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün", 290.

75 Demir Kader, Aksın Ahmet, "Yakınçağ Başlarında Kıbrıs'tan Divan-ı Hümayuna Yansıyan Şikâyetler", *Vakanüvis*, 8/1 (2023), 378-379.

76 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 115, Gömlek No. 1930.

77 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 115, Gömlek No. 2445.

78 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 115, Gömlek No. 2446.

valisi merkeze mektup göndererek, havas-ı hümayundan Denizli hassı kalemlerinden Denizli kazasına bağlı Akça köyünden Tatar oğulları Hacı Mahmut, Hacı Mustafa ve Kara Bayraktar ile (boş) kazasında suhte oğulları diye bilinen kişilerin eşkıyalık yaptıklarını bildirmiştir. Ayrıca bu eşkıyaların daha önce de yanlarına topladıkları eşkıyalar ile 2 Müslümanı öldürdükleri ve 15 kişiyi ise harp aletiyle yaraladıkları ilam edilmiştir. Bu sebeple bahsi geçen eşkıyaların yakalanarak Magosa Kalesi'ne kalebend edilmeleri emredilmiştir. Eşkıyalar muharebeye kalkışır ise üzerlerine varılarak muharebe edilmesi, bir yolunu bulup kaçarlarsa ise de adı geçen köyde olan kule ve metrisleri yıkılarak alakalarının kesilmesi için emir verilmiştir. Bu durum üzerine, eşkıyaların üzerine gidilmiş ve aralarından 1 kişi öldürülmüştür. Eşkıyalar tam yakalanacakları sırada Denizli kadısı ve serdarı ortaya çıkarak bunların yanında durup emre karşı gelmiş ve emrin uygulanmasına imkân vermemişlerdir. Bunun üzerine kadı ve serdarın Magosa Kalesi'ne kalebend olunmaları için ferman verilmiştir. Ancak çıkan emirden yaklaşık 40 gün sonra serbest bırakılmaları hususunda emir gönderilmiştir.⁷⁹

2.1.2. Diğer Devlet Görevlilerin Sürgün ve Kalebend Edilmeleri

Osmanlı Devleti'nde Kilise görevlileri olumsuz hareketlerinden dolayı Magosa Kalesi'ne sürgün ve kalebend edilmişlerdir. Örneğin 20 Ağustos 1714 tarihinde, İstanbul ve tevabiinin Rum patriği olan Kuzma arzuhal ederek, patrikliğine bağlı Hanya piskoposu olan Efren adlı rahibin kendi halinde olmayıp daima olumsuz hareketlerde bulunduğunu bildirmiştir. Ayrıca bu kişinin bundan önce emr-i şerifle İstanköy Adası'na sürgün edildiğini belirtmiştir. Ancak bahsi geçen rahibin, bir yolunu bularak oradan kurtulduğunu ve yine kendi halinde durmayıp daima halk arasında karışıklık çıkardığını bildirmiştir. Bunun yanı sıra ayinlerine aykırı hareketler ile halk arasında ihtilale sebep olduğu da belirtilmiştir. Yine adı geçen rahibin, halkın her birini taciz edip perakende ve perişan olmalarına sebep olduğunu söylemiştir. Kişinin eskiden yaptığı olumsuz hareketlerden daha fazlasını yaptığını bildirip Magosa Kalesi'ne kalebend olunması hususunda emir çıkmasını rica etmiştir. Bu durum üzerine İstanbul patriği Kuzma'nın anlattığı gibi, Hanya piskoposu Efren'in Magosa Kalesi'ne sürgün ve kalebend olunması için emir yazılmıştır. Sürgün ve kalebend edilen rahip, yaklaşık 8 ay sonra ferman ile serbest bırakılarak kaydı silinmiştir.⁸⁰

Kale dizdarları da yaptıkları olumsuz davranışlar yüzünden Magosa Kalesi'ne sürgün ve kalebend edilmiştir. Nitekim, 8 Kasım 1713 tarihinde, Yedikule dizdarı olan Osman adlı kişi, Moskovlu kefereleri kulede hapis iken bu kişilere Galata'dan Hristiyan kadınlar götürerek hamamda buluşturduğundan dolayı kalebend edilmiştir. Ayrıca bu kişi Alay-ı Hümayun geçerken Moskovlu keferesini kuleye çıkartarak alayı seyrettirmesi de kalebend edilmesinin sebeplerinden biri olarak belirtilmiştir. Bu kişi için, kalebend emrinin çıkmasından yaklaşık 3,5 ay sonra 24 Şubat 1714 tarihinde kendi halinde evinde oturmak şartıyla, serbest bırakılmasına dair emir verilmiştir.⁸¹ Yine başka bir kayıta, Magosa Kalesi dizdarına hitaben emir yazılarak; suhte taifesinden Monla Hüseyin ve Monla Ali adlı 2 imamın halkın ırzlarına taarruz ederek tecavüzde bulundukları ve bununla yetinmeyip şab-ı emredlerine⁸² dahi fiili şeni⁸³ kastıyla saldırdıkları belirtilmiştir. Bu durum ehl-i vukuf tarafından ilam olunmuştur. Daha sonra bahsedilen imamların ıslah-ı nefis olunmaları için Magosa Kalesi'ne kalebend edilmeleri hususunda ferman çıkmıştır. Bu kişilerin muhkem⁸⁴ hapis edilerek kalebend olunmaları ve emir çıkmadan serbest bırakılmamaları hususunda kale dizdarına hitaben ferman yazılmıştır.⁸⁵

Osmanlı Devleti'nde yeniçerilik iddiasında bulunan bazı kişiler sık sık sorun çıkararak halkı zor durumda bırakmıştır. Nitekim incelenen dönemde de Konya şehrinde oturan ve yeniçerilik iddiasında olan kişilerin birçoğunun kasaplık, mumculuk ve bakkallık yaptıkları belirtilmiştir. Daha sonra bu kişilerin halkın ihtiyacı olan zahireyi noksan değer ile alıp fukaraya iki katına sattıkları ve bunun gibi zulüm ve zorbalıklarının nihayetinin olmadığı belirtilmiştir. Bahsi geçen kişiler narha tabi edilmiş ve zabıtları olan eski yeniçeri serdarı Kavaklıoğlu İbrahim Çavuş'un bu kişileri tembih etmesi defalarca istenmiştir. Ancak adı geçen çavuş, görevini yerine getirmeyerek bu hususta ağır davranmıştır. Ayrıca Mumcu taifesinden Muhammed adlı bir kişi narhı 2 akçe olan mumu 3 akçeye sattığından dolayı halktan kalabalık bir grup bu kişiyi meclise giderek şikâyet etmiştir. Bunun üzerine Mumcu Muhammed, eski yeniçeri serdarı olan İbrahim ve yeniçerilik iddiası eden eşkıyadan bazı kişilere dayanarak mahkemeyi basıp bir saat kadar burayı

79 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 117, Gömlek No. 917.

80 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 122, Gömlek No. 463.

81 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 121, Gömlek No. 211; BOA, A. DVNSMHH. d., No. 122, Gömlek No. 73.

82 Daha sakalı, bıyığı gelmemiş delikanlı. Bkz. Sami, "Şabb: şab-ı emred", *Kamûs-ı Türkî*, 761.

83 Zina gibi ayıplanmış ve yasaklanmış iş, Bkz. Sami, "Şeni: fi'il-i şeni" *Kamûs-ı Türkî*, 787.

84 Bu tabir ile, kalebend cezası verilen kişilerin, sağlam bir şekilde kalelerde hapsedilerek kaçmalarına fırsat verilmemesine kast edilmiştir. Bkz. Altınöz, "Hukuk Tarihi Açısından Kalebend Defterleri", 9.

85 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 121, Gömlek No. 1396.

kuşatarak taşlatmıştır. Fesattan geri durmadıklarından dolayı adı geçen yeniçeri serdarı İbrahim'in hapis ve kalebend olunması vilayet ahalisinin mahzarlarıyla arz ve ilam olunmuştur. Adı geçen İbrahim'in Magosa Kalesi'ne gönderilmesi, tövbe edip ıslah olunduğu anlaşılan kadar hapis ve kalebend olunması ve diğer fesatlıkta bulunan eşkıyaların dahi yakalanıp ele geçirilmesi istenmiştir. Gerçek yeniçerilerin ise ocak tarafından mübaşir tayin olunan çavuş tarafından, dirlikte alakası olmayanların ise zabıtları marifetiyle haklarında gerekli olanın yapılması emredilmiştir. Ayrıca Kavaklıoğlu İbrahim Çavuş'un Magosa Kalesi'ne hapis ve kalebend olduğuna dair Magosa Kalesi dizdarından arz ve ilam etmesi için yeniçeri ağası Mustafa Ağa tarafından mühürlü mektup verilmiştir.⁸⁶

2.2. Eşkialık Yapanların ve Eşkialara Yardım Edenlerin Sürgün ve Kalebend Edilmeleri

Sözlükte “fesatçılık, haydutluk”⁸⁷ anlamlarına gelen eşkıyalık, terim olarak “şaki⁸⁸, erazil⁸⁹, müfsidet pişe⁹⁰” şeklinde kullanılmaktadır. Eşkialık, özellikle savaş döneminde ve yönetimdeki otorite boşluklarının olduğu dönemlerde artmıştır.⁹¹ İncelenen dönemde, eşkıyalık yapanlara işledikleri suçlara göre sürgün ve kalebend cezaları verilmiştir.

İncelenen dönemde fesat taifesi olarak bahsedilen ve eşkıya olan kişiler kalebend edilmiştir. Bu doğrultuda, Magosa Kalesi dizdarına yazılan 9 Aralık 1722 tarihli bir hükümde; eşkıya zümresinden olup fesat taifesinden olan Halil adlı eşkıyanın adı geçen kalede kalebend edilmesi ve ferman çıkmadıkça serbest bırakılmaması hususunda emir verilmiştir.⁹²

Türkmen taifelerinin başbuğlarının da bazen verilen emirlere uymadıkları görülmektedir. Bu başbuğların bazılarına başka yerde oturmaları emredilmiş ancak rağmen yanlarına adam alarak eşkıyalık yapmışlardır. Nitekim, bu husus ile ilgili 1 Şubat 1708 tarihinde Kıbrıs valisi Vezir Süleyman Paşa ve Magosa Kalesi dizdarına hitaben emir yazılmıştır. Buna göre Alanya sancağında Akseki kazasına bağlı Marulye adlı köyden eskiden Seyyit Ahmed Paşa'nın kethüdası olan Abdünnebi, Çimi adlı köyden serdengeçti Hacı Mahmut ve kardeşi Süleyman Beşe diye bilinen kişilerin cemiyet sahibi ve fesat ehli oldukları belirtilmiştir. Bu kişilerin İçil sancağında oturmaları emredilen yörük eşkıyasının birkaçını halat ile yanlarında alıkoydukları belirtilmiştir. Ayrıca bunların adı geçen Marulye köyünden 2 kişiyi haksız yere öldürdükleri, kanunen sabit olduğu bildirilmiştir. Bu kişilerin yanı sıra Teke sancağının Karahisar-ı Teke kazasında olan Türkmen oğlu İbrahim adlı eşkıyanın dahi kendisine bağlı Sakat oğlu Ahmed ile İçil sancağında iskânları emredilip emre itaat etmeyen Türkmen taifesinin başbuğları Solak Recep oğlu Abdülkadir, İbik ve Karaman adlı eşkıyaları yanına getirmiştir. Bunlar yaklaşık 400-500 kadar silahlı kişiyi yanlarına almışlardır. Ahalinin ırzlarına tecavüz eden eşkıyalar, pazarları yağmalayıp köy ahalisinin mal ve erzaklarına el koymuştur. Bunun gibi türlü türlü fesat ve haydutluk yapmaya cesaret ettikleri ilam olunmuştur. Adı geçen eşkıyaların, kapıcı başlarından olan Selim tarafından yakalanarak Magosa Kalesi'nde kalebend olunması emredilmiştir. Bu eşkıyaların Magosa Kalesi'ne ulaştırılmaları için Karaman valisi Vezir Ali Paşa, Alanya sancağı mutasarrıfı İbrahim, Teke sancağı mutasarrıfı Hacı Mustafa, Beyşehir sancağı mutasarrıfı Ali ve Hamid sancağı mutasarrıfı Derviş Muhammed'e hitaben emir çıkmıştır. Kıbrıs valisinin de eşkıyaları adaya ulaştırıldıklarında, bunları Magosa Kalesi'ne hapis ve kalebend ettirmesi istenmiştir. Ayrıca emir çıkmadığı sürece eşkıyaların serbest bırakılmaması konusunda ferman çıkmıştır.⁹³ Bu eşkıyaların, kalebend emri çıktıktan yaklaşık 13 ay sonra, serbest bırakılmaları hakkında emir verilmiştir.

Eşkialık yapan kişiler, bakire kızlara ve evli kadınlara dahi tecavüz kastıyla zulüm ve zorbalık yapmıştır. Bu minvalde, 18 Haziran 1708 tarihinde, Manavgat kazası ahalisinin arzuhal göndererek, adı geçen kazada sakin Hacı Mahmut oğlu Mustafa ve kardeşi Abdülhalim adlı eşkıyaların insanları öldürüp mallarını yağmaladıkları bildirilmiştir. Ayrıca adı geçen eşkıyaların nice namuslu Müslümanların bakire kızlarına ve nikahlı eşlerine tecavüz kastıyla eşkıyalık yapmayı adet haline getirdikleri belirtilmiştir. Bu durumu eski Alanya sancağı mutasarrıfı Hasan Paşa ve Manavgat kadısı arz ederek merkeze iletmıştır. Eşkilyardan Mustafa ve kardeşi Abdülhalim'in Kıbrıs Adası'na sürgün edilmeleri için emri çıktığı ancak bu kişiler yakalanamamıştır. Bu kişilerin yakalanamamasının sebebinin ise, Alanya sancağının eski mutasarrıfı İbrahim Paşa olduğu ve anlatıldığı üzere emr-i şerif verilmesine rağmen paşanın aç gözlülüğü ve eşkıyalara yardımcı olmasından dolayı yakalanamadıkları bildirilmiştir. Alanya sancağı mutasarrı-

86 BOA, A. DVNSMHM. d., No. 115, Gömlek No. 1870.

87 Sami, “Eşkîya”, *Kamûs-ı Türkî*, 118.

88 BOA, A. DVNSMHM. d., No. 121, Gömlek No. 1390.

89 BOA, *Cevdet Zabtiye* [C. ZB.], No. 39, Gömlek No. 1948.

90 BOA, C. ZB, No. 77, Gömlek No. 3848.

91 Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün*, 93.

92 BOA, *Bab-ı Asaflı Kalabend Defterleri* [A. DVNSKLB. D.], No. 01, Gömlek No. 17.

93 BOA, A. DVNSMHM. d., No. 115, Gömlek No. 2139.

fına hitaben adı geçen kişilerin mutlaka yakalanarak ele geçirilmeleri ve Magosa Kalesi'ne kalebend olunmak üzere mahbusen kaleye gönderilmeleri konusunda ferman çıkmıştır.⁹⁴

Eşkîyalık yapanların zulümlerinin önüne geçilemediği zamanlarda, eşkıyalık yapanlar ile ilgili bir yargıya varılması için olayın Rumeli kazaskerine havale olunduğu da görülmektedir. Nitekim İçil sancağında olan Ermenek kazasının zaimleri, tımar sahipleri, ahali ve reayası arzuhal ederek; Ermenek kazasından ser-eşkîya olan Gorgor İbrahim adlı eşkıyanın kendi halinde olmayıp ortalığı birbirine kattığını merkeze iletmışlerdir. Eşkîyalar, Hasan adlı zaimin evini 2 defa basıp malını ve erzakını yağmalayıp ırzına tecavüz etmiştir. Ayrıca eşkıyaların başkalarına dahi zulüm ve zorbalıklarının sonunun olmadığı ve bu durumun bundan önce arzuhal ve şikâyet edildiğinde, konu Rumeli kazaskeri Abdürrahim'e havale olunduğu belirtilmiştir. Kazasker dahi şikâyet edenlerin ellerinde olan senetlere bakmış ve bu hususun olayın olduğu yerde araştırılmasını istemiştir. Bunun üzerine ahaliden 40 kişiye sorulduğunda, eşkıyaların yaptıkları kötülükler bu kişiler tarafından da doğrulanmıştır. Bunun üzerine kazasker bu durumu ilam etmiştir. Kazaskerin ilamı doğrultusunda hak sahiplerine haklarının geri verilmesi ve eşkıya Gorgor İbrahim'in Kavala Kalesi'ne kalebend olunması için İçil sancağı mütesellimi mübaşeretıyla emir çıkmıştır. Mütesellim, mahalline vardığında haklıya hakkının verilmediği ve bunun yanı sıra adı geçen eşkıyanın öncekinden daha fazla eşkıya ile toplanarak emre itaat etmediğini Ermenek ve Rende kadıları ile Gülnar kazası naibinin arz ettiklerini bildirmiştir. Bunun üzerine bahsedilen husus Behesni kadısına havale olunmuş, Karaman valisi mübaşeretıyla eşkıyaların vaziyetlerinin şer'le görülüp adı geçen İbrahim'in zimmetinde olan hak sahiplerine tahsil ettirilmesi emredilmiştir. Eşkîya başı İbrahim, oğulları ve kethüdasının Magosa Kalesi'ne kalebend olunmaları için emir verilmiştir.⁹⁵

Eşkîyalık yapan kişilerin zulümleri bazen had safhaya çıkmış ve imdad-ı seferiyyenin toplanmasına engel olmalarının yanı sıra bu vergiyi toplayan kişiyi de öldürmüşlerdir. Nitekim 12 Nisan 1726 tarihinde, Mamuriye kazasından Mustafa Bey, Arablarlı Kara Halil, Davud Ağa oğlu ve Halil adlı kişilerin kendilerine tabi 200 kadar eşkıyayı başlarına toplamıştır. Bunlar, İçil sancağı mutasarrıfına adı geçen livadan verilmesi ferman olunan imdad-ı seferiyyeyi toplattırmamış ve tahsiline memur olan kişiyi de haksız yere öldürmüştür. Adı geçen kişilerin ıslah-ı nefis olmaları için Magosa Kalesi'ne kalebend olunmaları hususunda Sinanlı kadısı mektup göndererek hükm-ü hümayun rica etmiştir. Bu durum üzerine, adı geçen kişilerin anlatıldığı üzere Magosa Kalesi'ne kalebend edilmeleri için emir yazılmıştır.⁹⁶

Eşkîyalara yardım edip ahaliyi yöneticilere gammazlayanlar da sürgün ve kalebend edilmiştir. Karaman valisi, İlğün kadısı ve Magosa Kalesi dizdarına hitaben yazılan 5 Haziran 1730 tarihli bir hükümde; İlğün kazasından Caverdioğlu Salih adlı kişinin kendi halinde olmayıp eşkıyalara yardım ettiği ve ahaliden Ali Efendi adlı kişiyi birkaç defa valiye gammazladığından dolayı ıslah-ı nefis olunmasının gerektiği belirtilmiştir. Kaza ahalisinin dahi anlatıldığı üzere kişinin olumsuz hareketlerde bulunduğunu haber ettiklerinden dolayı adı geçen Salih'in ıslah-ı nefis edinceye kadar Magosa Kalesi'ne sürgün ve kalebend edilmesi için emr-i şerif çıkması istenmiştir. Bunun üzerine Caverdioğlu Salih'in, ıslah-ı nefis oluncaya kadar kalebend edilmesine dair emir yazılmıştır.⁹⁷

2.3. Gayrimüslimlerin Sürgün ve Kalebend Edilmeleri

Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimler şer'a ve hukuka aykırı davranışlarda bulunduğu sürgün ve kalebend edilerek sükûnet sağlanmaya çalışılmıştır. Sürgün ve kalebend edilenler arasında zimmi reayaların yanı sıra piskopos, patrik, vladika, kocabaşı gibi önemli görevlerde bulunanlar da vardı. Örneğin Magosa Kalesi dizdarına hitaben yazılan 6 Ağustos 1699 tarihli bir hükümde; İstanbul'da Ermeni patriği olan Melcisek (Melkisedek) adlı zimminin müfsit olup Ermeni taifesine nifak ve ihtilaf sokmaktan geri durmadığı belirtilmiştir. Bu kişinin nizamı bozması sebebiyle Magosa Kalesi'ne kalebend olunması emredilmiştir. Ferman çıkmadıkça serbest bırakılmaması hususunda emir yazılmıştır.⁹⁸

Bazen eski patriklerin kendi halinde olmayarak zulüm ettikleri de görülmektedir. Nitekim 6 Temmuz 1700 tarihinde, hâlâ Ermeni patriği olan Mihtar adlı rahibin arzuhal gönderip; eski Ermeni patriği olan Belekderet? adlı rahibin bundan önce zulüm ve zorbalık yaparak fesat ve kötülüğünden dolayı Magosa Kalesi'nde kalebend edildiğini belirtmiştir. Ancak, adı geçen eski patriğin bir yolunu bularak buradan kurtulduğunu ve patrikliğin işlerine karışıp "benim patrik olmam gerek" diyerek Ermeni taifesinin mallarını alıp aralarında ihtilal çıkardığını bildirmiştir. Tayin olunan çavuş mübaşeretıyla adı geçen Ermeni patriğinin Magosa Kalesi'ne kalebend olunması hususunda hüküm rica etmiştir. Bu durum üzerine ahkâm kaydına bakılmış ve şikâyetçi olan Mihtar'ın haklı olduğu ve durumun anlattığı gibi

94 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 115, Gömlek No. 2646.

95 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 121, Gömlrk No. 1390.

96 BOA, A. DVNSKLB. d., No. 42, Gömlek No. 46.

97 BOA, Bab-ı Asafl Kalebendlik Kalemi [A. d.], No. 927, Gömlek No. 8, 3

98 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 111, Gömlek No. 268.

olduğu anlaşılmıştır. Bu husus ile ilgili emr-i şerif verildiği ve buna göre amel olunmasını gerektiği belirtilmiştir.⁹⁹

İncelenen dönemde görevleri devam eden din görevlilerinin de kalebend edildikleri görülmektedir. Magosa kadısı ve Magosa Kalesi dizdarına hitaben yazılan emirde; Ereğli Vladikası¹⁰⁰ olan Adanaşoyoz adlı rahip kendi halinde olmayıp eşkıyalık yaptığının aşikâr olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple adı geçen rahibin başkalarına ibret olması için Magosa Kalesi'ne kalebend olunması hususunda emir çıkmıştır.¹⁰¹ Ancak adı geçen Ereğli Vladikası arzuhal gönderip; kendisi hakkında yapılan ithamların doğru olmadığını, emr-i şerifle Magosa Kalesi'ne kalebend edildiğinden dolayı mağdur olduğunu bildirmiş ve serbest bırakılması hususunda emr-i şerif rica etmiştir. Bunun üzerine, kişinin serbest bırakılması için emir verilmiştir.¹⁰² Adı geçen Vladika kalebend edildikten yaklaşık 40 gün sonra serbest bırakılmıştır.

Kalebend edilen kişilerin ailelerinin zor durumda kalmaları ve ailelerin hallerine merhamet edilmesinden dolayı, kalebend edilen kişiler serbest bırakılmıştır. Nitekim, Hassa bostancılarının ocaklıkları olan Gemlik kazasından Sayfanoz adlı zimmi, şerir ve gammaz olduğu için Magosa Kalesi'ne kalebend edilmiştir. Ancak eşinin arzuhal ederek, kocasının kalebend edilmesinden dolayı 5 çocuğuyla zor duruma düştüklerini belirtmiştir. Bu yüzden kocasının serbest bırakılması için hükm-ü hümayun rica etmiştir. Bu durum üzerine, Hassa bostancıbaşı Halil ilam ederek, Gemlik kazası reayasının adı geçen Sayfanoz'un ıslah-ı nef ettiğini belirtmiş ve Sayfanoz'un kazanın işlerine karışmaması üzerine serbest bırakılmasını istemiştir. Bu durum üzerine, ilam doğrultusunda kişinin serbest bırakılması hususunda emir verilmiştir.¹⁰³ Kalebend edilip bir yolunu bularak serbest kalanlar ile ilgili bir diğer örnekte; Gayrimüslimlerden Zimo oğlu Noço adlı kişi, birçok defa farklı farklı adalara sürgün edilmesine rağmen hile ile kendisini serbest bıraktırmıştır. Bu kişi yine zulümlerine devam ederek eskisinden daha fazla fesatlık yapmıştır. Adı geçen Noço'nun, Yanya'dan Kalo Mehmed Paşa'nın konağında ikâmet ederek emirlere uymadığı ve Magosa Kalesi'ne gönderilmesi gerektiği tembih olunmuştur.¹⁰⁴ Bu durum üzerine tayin olunan çavuş mübaşeretiyle Zimo oğlu Noço'nun yakalanarak İnöz Kalesi'ne kalebend olunması ve adı geçen paşa tarafından korunmaması tembih olunmuştur. Ayrıca Zimo oğlu Noço'nun kaleye gitmesine izin vermez ise paşanın bu hususta mesul olacağına dair divandan tekrar hüküm buyrulmuştur.¹⁰⁵ Sefere çıkılacağından dolayı idam edilmesi gereken ve Mizistre kazasında oturan despotun, şer ve zararından ahalinin kurtulması gerektiği belirtilmiştir. Bu yüzden adı geçen kişinin idam edilmesi hususunda emir çıkmıştır. Ancak emrin uygulanmasının reaya arasında korkuya sebep olacağını, bu sebeple de kişinin idam edilmemesi gerektiğini, Mora valisi 10 Mayıs 1788 tarihinde ulaşan tahriratında bildirilmiştir. Fakat, bahsedilen despotun isminin ve despotluğunun alınarak defedilmesi ve bundan böyle Mora'ya ayak basmaması için katle bedel olan Magosa Kalesi'ne yahut Aynaroz adasına sürgün edilmesi istenmiştir. Tahrire iki gün sonra cevap verilmiş ve adı geçen despotun Magosa Kalesi'ne kalebend edilmesi için Divan-ı Hümayu'ndan hüküm çıkması istenmiştir.¹⁰⁶ Burada Magosa Kalesi için "katle bedel" tabirinin kullanılması, kalede kalebend olunmasının ne kadar zor olduğunu ve buranın ölümle eş değer tutulduğunu göstermektedir. Katle bedel tabiri sahte belge düzenleyen kişiler için de kullanılmış ve kişilerin katle bedel olan Magosa Kalesi'ne kalebend edildikleri belirtilmiştir.¹⁰⁷

2.4. Diğer Sürgün ve Kalebend Cezaları

Bu bölümde değişik suçlar ile sürgün ve kalebend edilenler ele alınmış ve örneklerle değerlendirilmiştir.

2.4.1. Sahte Belge Düzenleme

Sahtecilik, maddi menfaat sağlamak için normal yollarla elde edilemeyen şeyleri kendi çıkarı doğrultusunda ele geçirmek şeklinde tanımlanabilir. Evrakta sahtecilik, kişi hak etmediği bir şeyi elde etmek için belgeleri kendi lehine değiştirmek veya yeniden düzenlemektir. Evrakta sahtecilik, tarih boyunca bürokratik olarak bir sorun olup varlığını devam ettirmiş ve önüne geçilmek için çeşitli çözüm yollarına başvurulmuştur. Osmanlı Devleti'nde ferman, berat, temessük, arz, mahzar vb. gibi evraklarda sahtecilik yapılmıştır.¹⁰⁸

99 BOA, A. DVNSMHM. d., No. 111, Gömlek No. 1176.

100 Metropolitan, baş piskopos. Bkz., Redhouse, "Vladika", *A Turkish and English Lexicon*, 2148.

101 BOA, A. DVNSMHM. d., No. 117, Gömlek No. 529.

102 BOA, A. DVNSMHM. d., No. 117, Gömlek No. 604.

103 BOA, A. DVNSMHM. d., No. 117, Gömlek No. 669.

104 BOA, C. ZB., No. No. 77, Gömlek No. 3848, 1.

105 BOA, C. ZB., No. No. 77, Gömlek No. 3848, 2.

106 BOA, C. ZB., No. 279, Gömlek No. 13396.

107 BOA, C. DH., No. 260, Gömlek No. 12984.

108 Ayrıntılı Bilgi için bkz. Bilgin Aydın - İshak Keskin, "Osmanlı Bürokrasisinde Evrak Sahteciliği, Diplomatik ve Diplomatika Eğitimi",

İncelenen dönemde evrakta sahtecilik yapan kişiler, Magosa Kalesi'ne sürgün ve kalebend edilmiştir. Örneğin, Ruznamçe-i Hümayun kalemi şakirtlerinden Ali ve Lütfullah adlı kişilerin hazine temessükünün üstüne taklit ile sahte sahh¹⁰⁹ çekerek hazine kaleminin bozulmasına sebep olacak kötü hareketlere cesaret ettikleri bildirilmiştir. Bu kişilerin haklarından gelinmesi icap etmesine rağmen yaşlı annelerine merhameten çıkan hatt-ı hümayun doğrultusunda tayin olunan çavuş mübaşeretiyle katle bedel olan Magosa Kalesi'ne kalebend edilmişlerdir. Bunların firar etmemeleri hususunda divan-ı hümayundan emir yazılması istenmiştir.¹¹⁰

Sahte arz ve mahzarlar peyda eden kişiler de kalebend edilmişlerdir. Nitekim 15 Eylül 1708 tarihinde, Yalvaç kazasından Şerefioğlu Halil diye bilinen eşkıyanın kendisine bağlı adamlarıyla beraber daima halkı cezalandırdığı, sahte arz ve mahzarlar peyda edip nice fesatta bulunduğu bildirilmiştir. Bu kişi ve adamlarının işledikleri suçlar ve sahte arz ve mahzarlar düzenlemelerinden dolayı Kıbrıs Adası'na sürgün edilerek Magosa Kalesi'ne kalebend edilmeleri hususunda emir verilmiştir. Şerefioğlu diye bilinen Halil, sürgün ve kalebend edildikten yaklaşık bir yıl sonra serbest bırakılmıştır.¹¹¹

2.4.2. Hırsızlık

Hırsızlık, insanlık tarihi kadar uzun bir geçmişi olan, işlendiğinde belirli cezalar gerektiren ve kamu düzenini ihlal eden bir suçtur.¹¹² Osmanlı hukukunda hırsızlık suçu işleyenler ölüm, hapis, kalebendlik, sürgün, el kesme, para cezası kürek cezası gibi cezalara çarptırılmıştır. İncelenen dönemde Magosa Kalesi'ne sürgün ve kalebend edilenler arasında hırsızlık suçu işleyenlerin de olduğu görülmektedir. Örneğin, Arab Beşir adlı bir kişinin hırsızlık yaptığı, yakalandığında elinde bulunan eşyaları çaldığı anlaşıldığı ve daha önce de birçok defa hırsızlık yaptığını itiraf ettiği belirtilmiştir. Bu yüzden kişinin çavuş mübaşeretiyle Magosa Kalesi'ne gönderilerek kalebend olunması ve ferman olmadan serbest bırakılmayarak kaçmasının önlenmesi hususunda dikkat edilmesi istenmiştir. Arab Beşir'in kaleye ulaştığı bilgisinin adı geçen çavuş ile merkeze bildirilmesi konusunda emir yazılmıştır.¹¹³

Yine Üsküdar'dan Firoz adlı nasraniyenin evine geceleyin girip altın ve gümüş mal ve eşyalarını çalan 7 nefer eşkıyadan Gümüş Gerdan diye bilinen İbrahim bin Ahmed ve Hüseyin bin Abdullah adlı eşkıyaların yakalandıkları ve diğer 5 kişinin firar ettiği görülmektedir. Adı geçen İbrahim'in durumu araştırılmış ve mahkeme marifetiyle Üsküdar ahali-sinden sorulmuştur. Bu kişinin insanları öldürüp mallarını yağmalamayı adet haline getirdiğine dair halkın şahitlik ettiği belirtilmiştir. Ayrıca İbrahim adlı eşkıyanın arkadaşlarıyla mal ve eşya çaldığını itiraf ettiği mahkeme tarafından hüccet ile bildirilmiştir. Divanda, İstanbul kadısı huzurunda da mahkeme olunduklarında, bu kişiler bahsedilen eşyayı çaldıklarını ve arkadaşlarına verdiklerini tekrar itiraf etmiş ve bu yüzden bunların hapsedilmesi gerektiği mahkeme tarafından haber verilmiştir. Adı geçen İbrahim'in Gümüş Gerdan diye bilindiği, Magosa Kalesi'ne bir mübaşir ile gönderildiği, kaleye ulaştığında ise kale dizdarının bu eşkıyayı kalede muhkem hapis ve kalebend etmesi ve kaleden kaçmamasına dikkat edilmesi emredilmiştir.¹¹⁴ Ancak adı geçen kişi için 31 Temmuz 1715 tarihinde Kıbrıs valisi Vezir Mehmed Paşa, Lefkoşa kadısı ve Magosa Kalesi dizdarına hitaben yazılan başka bir hükümde; Gümüş Gerden diye bilinen İbrahim ile ilgili daha önce de kalebend edilmesi emrinin çıktığı belirtilmiştir. Bu eşkıyanın zimmi bir kanının evini basarak malını yağmaladığı, hırsız ve katil olduğu belirtilmiştir. Adı geçen eşkıya emir ile Magosa Kalesi'ne kalebend edilmiş ve götürülmesi için bostani hasekilerinden biri mübaşir tayin edilmiştir. Mehmed Paşa'ya, Lefkoşa kadısına ve Magosa Kalesi dizdarına emir ulaştığında çıkan ferman doğrultusunda amel olunması emredilmiştir.¹¹⁵

2.4.3. Vergide Usulsüzlük

Osmanlı Devleti'nde vergi vermeme, vergi toplanmasına engel olma, fazla vergi alma vs. usulsüzlükleri yapan kişiler, sürgün ve kalebend gibi yöntemlerle cezalandırılmaktaydı. Magosa Kalesi'nde de vergide usulsüzlük yapan kişiler sürgün ve kalebend edilmiştir.

İncelenen dönemde vergi toplanmasına engel olan kişilerin kalebend edildikleri görülmektedir. Nitekim, 26 Nisan 1712 tarihinde Magosa Kalesi dizdarına gönderilen emirde; Niğde kadısı Seyyit Musa'nın mektup göndererek Niğde

Osmanlı Araştırmaları, XXXI (2008), 197-228.

109 Sahih, doğru, uygun. Bkz. Mehmet İpşirli, "Sah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (26 Aralık 2022).

110 BOA, C. DH., No. 260, Gömlek No. 12984.

111 BOA, A. DVNSMHM. d., No. 115, Gömlek No. 2931.

112 Ali Bardakoğlu, "Hırsızlık", *DİA*, C. 17, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, İstanbul 1998, 384.

113 BOA, C. ZB., No. 53, Gömlek No. 2621.

114 BOA, A. DVNSMHM. d., No. 57, Gömlek No. 30.

115 BOA, A. DVNSMHM. d., No. 57, Gömlek No. 51.

şehrindeki ulema, salihler, imamlar, seyyitler, reaya ve berayanın hep birlikte meclise geldiklerini belirtmiştir. Bunlar, Niğde sakinlerinden Abdulgaffar Paşa'nın kardeşinin oğlu İsmail, tımar erbabından Ebubekir, Hacı Abdurrahman ve Şatır Abdurrahman adlı kişilerin kendi halinde olmadıklarını söylemiştir. Ayrıca bunların birkaç eşkıya ile beraber toplandıkları, çarşı pazarı kapattırıp ezan okutturmadıkları, cizyedar ve avarız tahsildarlarının işlerine karışıp devlet malının tahsil edilmesinde ve çıkan emrin uygulanmasına engel olarak bu durumu adet haline getirdikleri daha önce ilam edilmiştir. Adı geçen kişiler ıslah-ı nefis edinceye kadar Magosa Kalesi'ne kalebend olunmuştur. Ancak sonradan bu kişilere iftira atıldığı için serbest bırakılmaları hususunda emir verilmiştir.¹¹⁶

Kanun ve defterden fazla vergi alan kişiler de kalebend edilmişlerdir. Örneğin, H. 18 Ocak 1703 tarihinde, Karahisar-ı Sahip sakinlerinden olup eskiden kethüda yeri olan Deli Hacı Hüseyin adlı kişi dergâh-ı muallaya arzuhal gönderip, kendisi ile ilgili bazı arz ve mahzarlar olduğunu söylemiştir. Adı geçen kişi, mutasarrıf olduğu mukataa reayasından kanun ve defterden fazla vergi aldığını ve reayadan başkalarından dahi zorla akçelerini alıp zulüm ediyor şeklindeki suçlamalar yüzünden ferman ile Magosa Kalesi'ne kalebend edildiğini belirtmiştir. Deli Hacı Hüseyin ile ilgili iyi halini içeren 8 adet arz ve mahzar verilmiştir. Bundan dolayı kendi halinde olmak kaydıyla üzere serbest bırakılması hususunda emir yazılmıştır.¹¹⁷

Halkın avarızlarını alarak kendileri için harcayan eşkıyalar da kalebend edilmiştir. Nitekim, Kekova Kalesi'nin yıkılan yerleri için gerekli olan 2.500 kuruşu Kaş kazası ahalisi vermeye razı iken, Hacı Süleyman oğlu Ömer ve kardeşi Mehmed, Yusuf, Hacı Ali, Çakmak oğlu Ali ve Gedik Hasan adlı eşkıyaların ortaya çıkarak muhalefet etmiştir. Bunlar, ayrıca ahalinin 3 senelik avarız akçelerini de toplayarak kendileri için harcamıştır. Adı geçen eşkıyalar, kanunlara uymaya davet edilmiş ancak itaat etmeyerek başlarına 150 kadar tüfekli eşkıya toplamıştır. Topladıkları eşkıyalar ile halkın ırzlarına tecavüz etmiş ve birçok kişiyi darp edip yaralamışlardır. Bu eşkıyaların zulümlerinin nihayetinin olmadığı ve kanun ile cezalarının verilmesi ve sürgün ve kalebend olunması gereken kişilerin Magosa Kalesi'ne kalebend edilmeleri istenmiştir. Bu durum üzerine, bahsi geçen eşkıyaların serbest bırakılmamaları ve emir çıkana kadar kaçmamalarına dikkat edilmesi emredilmiştir.¹¹⁸

2.4.4. Kürek Cezasının Kalebendliğe Çevrilmesi

Osmanlı Devleti'nde kürekçi ihtiyacı, donanmada genellikle kürek çekecek kişiler bazı suçları işleyen veya esirlerden sağlanmaktaydı.¹¹⁹ Bazen kürek cezasının kalebendlik cezasına çevrildiği görülmektedir. İncelenen dönemde, İstanbul'da Rum patriği olan Kuzma adlı rahip arzuhal göndererek, eşkıyalardan Kirkos? adlı rahibin daima olumsuz davranışlarda bulunduğu ve zarar ve fesattan geri durmadığını bildirmiştir. Bundan dolayı daha önce ıslah-ı nefis olması için küreğe konulduğu iletmiştir. Adı geçen Kirkos, uzun bir süreden sonra bir yolunu bularak kurtulmuş ve yine zorbalık yapmıştır. Bundan dolayı bu defa ıslah-ı nefis etmesi için Magosa Kalesi'ne kalebend olunması hususunda emir verildiği bildirilerek hükm-ü hümayun rica edilmiştir. Bunun üzerine rikab-ı hümayun tarafından verilen emir doğrultusunda hareket edilmesine dair emr-i şerif yazılmıştır.¹²⁰ Bu husus ile ilgili bir başka örnekte, yine İstanbul'da Rum patriği olan Kuzma adlı patrik tarafından rikab-ı hümayuna mühürlü arzuhal gönderip, hâlâ İstanbul'da sakin olan Kirlos adlı keşişin daima olumsuz davranışlarda bulunduğu ve her zaman zarar ve fesattan geri durmadığı iletilmiştir. Bundan dolayı daha önce ıslah-ı nefis olması için küreğe konulduğu belirtilmiştir. Adı geçen keşişin uzun bir süreden sonra bir yolunu bularak kurtulduğu, yine kendi halinde olmayıp yalancılık üzere olduğu ve fukaraya zulüm ve zorbalığının nihayeti olmadığı bildirilmiştir. Bu sebeplerden dolayı ıslah-ı nefis olması için Magosa Kalesi'ne kalebend olunması konusunda Rum patriği emr-i şerif rica etmiştir. Anlatıldığı üzere keşiş Kirlos'un sürgün ve kalebend olunması için emir yazılmıştır.¹²¹

2.5. Sürgün ve Kalebend Cezaları Alan Kişilerin Serbest Bırakılması

Sürgün edilen bir kişinin bu cezadan kurtulabilmesi için ölmesi, öldürülmesi, yerinin değiştirilmesi veya affedilmesi gerekmektedir.¹²² İncelenen dönemde sürgün ve kalebend edilen kişiler çoğunlukla kısa süre sonra affedilmiştir.

116 BOA, A. DVNSMHM. d., No. 117, Gömlek No. 651.

117 BOA, A. DVNSMHM. d., No. 112, Gömlek No. 1654.

118 BOA, A. DVNSMHM. d., No. 133, Gömlek No. 639.

119 Ahmet Kılınç, "Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Uygulanan Kürek Cezasının Hukuki Tahlili", *Belleten*, 79/285 (Ağustos 2015), 531; Fatma Sırtkaya, *Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Avarız Vergileri*, (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 133-134.

120 BOA, A. DVNSMHM. d., No. 57, Gömlek No. 56.

121 BOA, A. DVNSMHM. d., No. 123, Gömlek No. 158.

122 Daşcıoğlu, *Osmanlı'da Sürgün*, 184.

Sürgün ve kalebend edilenler, bazen 1 ay gibi kısa bir sürede affedilmiş bazen de affedilmeleri 1 yıl ve daha uzun bir süre almıştır. Sürgün edilenlerin affedilmeleri birkaç sebeple olabilmekteydi. Kişinin kendisinin af dilemesi, ahalinin af için arz veya mahzar göndermesi, bağlı olduğu kurum veya cemaatlerin yöneticilerin affedilmesini istemeleri, ailesinin af dilemesi gibi unsurlar sürgün ve kalebend edilen birinin cezadan kurtulmasını sağlamaktaydı. Sürgün ve kalebend edilenlere iftira atıldığı ve cezalarının olmadığı anlaşıncaya da verilen cezadan geri dönüldüğü görülmektedir.

2.5.1. Haksız Yere ve İftira Atılarak Sürgün ve Kalebend Edilenlerin Serbest Bırakılması

Sürgün ve kalebend edilen kişiler, iftira yüzünden sürgün ve kalebend edildikleri anlaşıldığında affedilmişlerdir. İncelenen dönemde Adana beylerbeyi Abdurrahman Paşa'nın iftirası sonucu Magosa Kalesi'ne kalebend edilen yeniçeri serdarı Ahmed'in serbest bırakıldığı görülmektedir. Kişinin serbest bırakılması için Tarsus'ta sakin ulema, suleha, imamlar, hatipler, seyyitler ve vilayetdeki ayanların hep birlikte Tarsus kazası naibine giderek, Tarsus'ta yeniçeri serdarı olan Ahmed'in kendi halinde olup işini yaptığı ve ahalinin kendisinden razı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca serdarın yapılan seferlere gittiği hatta Varadin muharebesinde sol kolundan yaralandığı bildirilmiştir. Serdar Ahmed, hakkında yakalama emri çıkan eşkıyalardan Adana çavuşu Arap taifesinden Gedik Yusuf adlı eşkıyayı kanun üzere yakalamıştır. Bunun üzerine Adana beylerbeyi Abdurrahman Paşa, "Gedik Yusuf benim hizmetkarımdı" diyerek yeniçeri serdarı Ahmed için "katil ve eşkıya başlarındandır" şeklinde iftira atmıştır. İftira üzerine serdarın Magosa Kalesi'ne kalebend ettirilmesi için emri şerif çıkmış ve serdar kalebend edilmiştir. Ahalinin başvurusu üzerine serdarın affedilerek serbest bırakılması için emir yazılmıştır.¹²³

Bir kişinin, suçu olmamasına ve kendi halinde olmasına rağmen iftira sonucu kalebend edildiği görülmektedir. Nitekim Adana sakinlerinden Seyyid Halil adlı şerif arzuhal göndererek, kendi halinde olmasına rağmen, hakkında zulüm ve zorbalık yaptığını dair kendisi hakkında yalanlar söylendiğinden dolayı kalebend edildiğini belirtmiştir. Seyyid Halil, serbest bırakılması hususunda emr-i şerif rica etmiştir. Bunun üzerine adı geçen kişinin serbest bırakılması için emir yazılmıştır.¹²⁴

Haksız yere kalebend edilen ve eskiden Karaağaç-ı Yalvaç kazası yeniçeri serdarı olan Seyyid Halil adlı kişi arzuhal gönderip; dergâh-ı mualla yeniçerilerinden 31. bölüğün emektar ve ihtiyarlarından olduğunu ve şimdiye kadar yapılan seferlerde gâh serdarlık gâh neferlik ile hizmetini yerine getirdiğini bildirmiştir. Ancak adı geçen kazadan bazılarının gazez-ı dünyeviye yüzünden kendilerine ile hareket eden naipten beyaz üzerine hatt-ı hümayun alıp üzerine arz yazdıklarını bildirmiştir. Bu yüzden kendisinin Magosa Kalesi'nde kalebend olması için emr-i şerif çıktığını belirtmiştir. Kendisine zulüm ve zorbalık edildiğini belirtmiş ve affedilerek serbest bırakılması hususunda emr-i şerif rica etmiştir. Anlatıldığı üzere kişinin affedilerek serbest bırakılması için emir yazılmıştır.¹²⁵

2.5.2. Af Dileyenlerin Serbest Bırakılması

Bazen kadıların ve naiplerin sürgün ve kalebend edildikleri ve af dilemelerinden sonra serbest bırakıldıkları görülmektedir. Bu doğrultuda incelenen dönemde Magosa Kalesi'ne Kırşehir kadısı kalebend edildiği görülmektedir. Nitekim, Kırşehir kadısı Abdurrahman arzuhal gönderip, görev yaptığı medreseye talip olan Şeyh Mustafa adlı kişinin, kendisi hakkında doğru olmayan arzlar ile fitne çıkarıldığını belirtmiştir. Doğru olmayan arzlar yazdıran Şeyh Mustafa yüzünden Kırşehir kadısı Abdurrahman'ın Magosa Kalesi'ne kalebend edilmesi için emr-i şerif çıkmıştır. Bu yüzden kadı, kendisine zulüm edildiğini bildirerek serbest bırakılması için emir çıkmasını istemiştir. Bunun üzerine, adı geçen kadı'nın kendi halinde olması ve bundan sonra hiç kimsenin kadı hakkında şikâyet etmemesi şartıyla serbest bırakılması için emir yazılmıştır.¹²⁶

Kalebend edilen naibin af diledikten sonra serbest bırakıldığı görülmektedir. Örneğin, Kayseri kazasının eski naibi olan Yahya adlı kişi arzuhal gönderip, kendisinin bundan önce eşkıya ve fesat ehlidir denilerek ıslah-ı nefis edinceye kadar Magosa Kalesi'nde kalebend olunduğunu bildirmiştir. Kişi, cezasının affedilerek serbest bırakılması hususunda emr-i şerif rica etmiştir. Bunun üzerine, naibin kendisinde hakkı olan kişilerin haklarını vermesi, bundan sonra naip olmaması ve Kayseri kazasında dahi oturmaması şartıyla serbest bırakılması için emir verilmiştir.¹²⁷ Yine zaimlerden bir kişi arzuhal göndererek, kendisinin reayaya zulüm etmesi yüzünden Magosa Kalesi'ne sürgün ve ka-

123 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 128, Gömlek No. 97.

124 BOA, A. DVNSKLB. d., No. 01, Gömlek No. 42.

125 BOA, A. DVNSKLB. d., No. 02, Gömlek No. 29.

126 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 117, Gömlek No. 1212.

127 BOA, A. DVNSMHH. d., No. 111, Gömlek No. 602.

lebend edildiği bildirmiştir. Kişi, affedilip serbest bırakılması için emr-i şerif rica etmiştir. Bunun üzerine adı geçen zaimin affedilmesine dair emir verilmiştir.¹²⁸

İncelenen dönemde affedilenlerin serbest bırakılması için verilen emr-i şerif kaybolduğunda tekrar emr-i şerif çıkmasının istendiği de kayıtlara yansımıştır. Ömer Hayri adlı kişi mahkemeye giderek, 4 seneden beri Magosa Kalesi'nde kalebend olduğu ve durumunun kötü olmasından dolayı İstanbul'a gitmemek üzere cezasının affedilerek serbest bırakılması için emr-i şerif verildiğini bildirmiştir. Ancak, verilen emri kaybettiğinden dolayı tekrar emir verilmesini ve kendisinin serbest bırakılmasını rica etmiştir. Kuyud-u ahkama müracaat olunduğunda, durumun anlatıldığı gibi olması üzerine tekrar emr-i şerif doğrultusunda serbest bırakılarak emir yazılmıştır.¹²⁹

2.5.3. Aile ve Ahalinin Af Dilemeleri ile Kalebend Edilen Kişinin Serbest Bırakılması

Sürgün ve kalebend edilen kişiler, ailelerinin ve ahalinin af dilemeleri ile kendi hallerinde olmak şartıyla serbest bırakılmışlardır. İlğün kazasından Veli Beşe ve kardeşi Ali adlı kişilerin kötü hallerinden dolayı Magosa Kalesi'ne kalebend edildikleri belirtilmiştir. Ancak İlğün kadısı mektup göndererek, adı geçen kişiler için kaza ahalisinin “ıslah-ı nef etmişlerdir” şeklinde şahitlik etmeleri üzerine serbest bırakılmaları hususunda hükm-ü hümayun istenmiştir. Bunun üzerine, adı geçen kişilerin kendi hallerinde olmak şartıyla serbest bırakılmalarına dair emir yazılmıştır.¹³⁰

Yine Malatya sakinlerinden olup Vanlıoğlu Mahmut adlı eşkıyanın adamları oldukları için Magosa Kalesi'ne kalebend edilen Hacı Ali, Piri Mehmed ve Halil'in serbest bırakılmaları için babaları Hasan'ın af talebi üzerine serbest bırakıldıkları görülmektedir.¹³¹

2.5.4. Yöneticilerin Af Dilemeleri ile İtlak

Sürgün ve kalebend edilen kişilerin yöneticilerinin af dilemeleri ile serbest bırakıldıkları da görülmektedir. Eski sağ kol alaybeyi Yusuf Bey'in eyalet ahalisinin ihtilaline sebep olduğu için Magosa Kalesi'ne kalebend edildiği ve ıslah-ı nef ettiği için serbest bırakılması hususunda Rumeli Valisi Abdi Paşa 17 Ağustos 1785 tarihinde arz etmiştir. Bu durum üzerine 10 gün sonra adı geçen kişinin affedilerek serbest bırakılması için emir verilmiştir.¹³²

128 BOA, A. DVNSKLB. d., No. 01, Gömlek No. 192.

129 BOA, A. DVNSKLB. d., No. 03, Gömlek No. 7.

130 BOA, A. DVNSKLB. d., No. 42, Gömlek No. 51.

131 BOA, A. DVNSMHM. d., No. 115, Gömlek No. 1771.

132 BOA, C. DH., No. 236, Gömlek No. 11765.

Sonuç

Bu çalışmada, 18. yüzyılda Kıbrıs Adası'nda bulunan Magosa Kalesi'ne yapılan sürgün ve kalebend cezaları ele alınmıştır. Sürgün ve kalebend cezası alan kişiler ile ilgili bilgilere Osmanlı Arşivi'nde yer alan Kalebend Defterleri, Mühimme ve Cevdet tasniflerinden elde edilmiştir.

İncelenen dönemde, Magosa Kalesi'nin birtakım coğrafi şartlar sebebi ile sürgün ve kalebend yeri olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca Magosa kalesinin özellikle duvar kalınlığının 18-20-22 adım olması, uzunluğunun 8-10 adımdan meydana gelmesi, bunun yanı sıra önünde 12 adım genişliğinde ve 6 adım yüksekliğinde bir hendekin bulunması ve buna ek olarak 15 adet güçlü ve büyük kulelerinin olduğu görülmektedir. Bu yüzden adı geçen kalanın, aşılması güç ve sağlam bir kale olduğu anlaşılmakta, bu nedenden dolayı da sürgün ve kalebend cezaları için kullanıldığı göze çarpmaktadır. İncelenen arşiv kayıtları, Magosa Kalesi'ne gönderilecek kişilerin isimleri, oturdukları yerler, görevleri, hangi dine mensup oldukları hakkında da bize bilgiler sunmaktadır. Bunun yanı sıra işledikleri suçlar ve bu suçlar karşılığında ne kadar süre ile cezalandırıldıkları da kayıtlarda mevcuttur. Bu bilgilere göre, ceza süreleri genellikle ıslah-ı nefis kavramıyla belirtilmiş, affedilmeleri ise kendilerinin, ailelerinin veya yöneticilerinin af dilemeleri ile mümkün olmuştur. Bunlara ek olarak kayıtlar bize, cezalandırılan kişilerin işledikleri suçların hangi vasıtalar ile yetkili mercilere ulaştırıldığını ve şikâyetçilerin sosyal statülerini de göstermektedir.

İncelenen kayıtlar neticesinde, sürgün ve kalebend cezası alan kişilerin genellikle işledikleri suçların; asayiş bozma, eşkıyalık, mal ve eşya gaspı, iftira, devlet malının toplanmasına engel olma, zulüm, yöneticilerin eşkıyalarla iş birliği yapması, fazla vergi alma, yeniçerilik iddiasında bulunma, ahaliyi birbirine düşürme, hırsızlık, mahkemeyi basıp taşlama, narha bağlı malları fazla fiyatla satma, devletin nizamını bozup ihtilale sebep olma, sahte arz ve mahzarlar düzenleme, çarşı-pazarı kapattırma, ezan okutturmama, vergi toplanmasına karışma, adam öldürme, zindanda bulunan kefareye nasara avret götürüp buluşturma, kadın-kız ve genç oğlanlara tecavüz etme, fitne ve fesatlık yapma vb. gibi olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- BOA, *A. DVNSKLB. d.* No. 01, Gömlek No. 192.
- BOA, *A. DVNSKLB. d.* No. 01, Gömlek No. 42.
- BOA, *A. DVNSKLB. d.* No. 02, Gömlek No. 29.
- BOA, *A. DVNSKLB. d.* No. 03, Gömlek No. 7.
- BOA, *A. DVNSKLB. d.* No. 42, Gömlek No. 46.
- BOA, *A. DVNSKLB. d.* No. 42, Gömlek No. 51.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 111, Gömlek No. 268.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 111, Gömlek No. 602.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 112, Gömlek No. 1654.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 115, Gömlek No. 1771.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 115, Gömlek No. 1870.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 115, Gömlek No. 1930.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 115, Gömlek No. 2139.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 115, Gömlek No. 2445.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 115, Gömlek No. 2446.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 115, Gömlek No. 2646.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 115, Gömlek No. 2931.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 117, Gömlek No. 1212.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 117, Gömlek No. 529.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 117, Gömlek No. 604.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 117, Gömlek No. 651.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 117, Gömlek No. 669.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 117, Gömlek No. 669.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 117, Gömlek No. 917.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 121, Gömlek No. 1390.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 121, Gömlek No. 1390.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 121, Gömlek No. 1396.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 121, Gömlek No. 211.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 122, Gömlek No. 463.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 122, Gömlek No. 463.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 122, Gömlek No. 73.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 123, Gömlek No. 158.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 128, Gömlek No. 97.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 133, Gömlek No. 639.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 16, Gömlek No. 145.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 57, Gömlek No. 30.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 57, Gömlek No. 51.
- BOA, *A. DVNSMHH. d.* No. 57, Gömlek No. 56.
- BOA, *Bab-ı Asaî Kalebend Defterleri [A. DVNSKLB. d.]* No. 01, Gömlek No. 17.
- BOA, *Bab-ı Asaî Kalebendlik Kalemi [A. DVN. KLB. d.]* No. 927, Gömlek No. 8, 3.
- BOA, *Bab-ı Asaî Mühimme Defterleri [A. DVNSMHH. d.]* No. 111, Gömlek No. 1176.

- BOA, C. DH. No. 236, Gömlek No. 11765.
BOA, C. DH. No. 77, Gömlek No. 4653.
BOA, C. ZB. No. 39, Gömlek No. 1948.
BOA, C. ZB. No. 53, Gömlek No. 2621.
BOA, C. ZB. No. 77, Gömlek No. 3848, 1.
BOA, C. ZB. No. 77, Gömlek No. 3848, 2.
BOA, C. ZB. No. 77, Gömlek No. 3848.
BOA, Cevdet Dahiliye [C. DH.]. No. 260, Gömlek No. 12984.
BOA, Cevdet Zabtiye [C. ZB.]. No. 279, Gömlek No. 13396.

Araştırma-İnceleme Eserler

- Altınöz, İsmail. “Hukuk Tarihi Açısından Kalebend Defterleri”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 53, (Ocak 2023), 1-12.
- Altınöz, İsmail. “Osmanlı Devleti’nde Kalebendlik Cezasının İnfazına Dair Notlar”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (İKÜHFD)*, XX/1, (Ocak 2021), 269-288.
- Altınöz, İsmail. “The Kalebends of Varna Fortress Confinement in the Second half of the 18th Century: Prisoners and Dungeons”, *Bulgarian Historical Review*, 3-4, (2020), 114-160.
- Arslanboğa, Kadir - Arslantürk, Ahmet. “Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs Adası’nın Ağustos 1598 ile Nisan 1599 Tarihleri Arasındaki Gelir Giderlerinin Tahlili”. *History Studies*, 6/5 (2014), 13-30.
- Aydın, Bilgin – Keskin, İshak. “Osmanlı Bürokrasisinde Evrak Sahteciliği, Diplomatik ve Diplomatika Eğitimi”, *Osmanlı Araştırmaları*, XXXI (2008), 197-228.
- Aydoğan, Bedri. “Namık Kemal’in Magosa Sürgünlüğü”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12/12, (Eylül 2003), 15-28.
- Bardakoğlu, Ali. “Hırsızlık”. *DİA*, C. 17, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. İstanbul (1998), 384-396.
- Barkan, Ömet Lütfi. “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1-4, (Temmuz 1950), 224-225.
- Başoğlu, Tuncay. “Ta’zîr”. *DİA*, C. 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. İstanbul (2011), 198-202.
- Baytimur, Suha Oğuz. “Osmanlı Devleti’nde Kalebend ve Sürgün Cezalarının Uygulamaları İle Mahkumların Serbest Bırakılmaları (1789-1849)”. *II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*. C. I, ed. Fethi Gedikli, İstanbul: Onikilevha Yayıncılık, 2016, 831-852.
- Bezer, Gülay Öğün. “Kıbrıs’ta İslâm Hâkimiyeti ve Selçuklular Zamanında Kıbrıs ile Ticaret İlişkileri”. *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*. yay. haz. Ali Ahmetbeyoğlu, Erhan Afyoncu, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2001, 1-10.
- Bilgin, Feridun. “Kıbrıs’ın Fethi için Yapılan Hazırlıklar (Arşiv Belgelerine Göre)”. *Mukaddime*, 6/1, 79-100.
- Bostan, İdris. “Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanmasının Sefer Güzergâhı”. *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*. yay. haz. Ali Ahmetbeyoğlu, Erhan Afyoncu, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2001, 11-38.
- Çelik, Gülfet. “Osmanlı Devleti’nin Nüfus ve İskân Politikası”. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 6 (1999), 49-110.
- Daşcıoğlu, Kemal. *Osmanlı’da Sürgün*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2007.
- Demir, Kader - Aksın, Ahmet. “Yakınçağ Başlarında Kıbrıs’tan Divan-I Hümayuna Yansıyan Şikâyetler”, *Vakanüvis*, 8/1 (2023), 371-414.
- Demir, Kader. “Osmanlı Devleti’nde Göçlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri (1786-1806)”. *Osmanlı İktisat Tarihi Üzerine Yazılar*. ed. Mehtap Nasıroğlu Aydın, Çanakkale: Paradigma Akademi, 2022, 269-290.
- Demir, Kader. *Atık Şikâyet Defterlerine Göre Savaş Yıllarında Osmanlı Devleti’nin Sosyo-Ekonomik Durumu (1788-1810)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Demirkent, Işın. “Kıbrıs: Tarih”. *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Ankara (2002), 371-374.
- Demirtaş, Mehmet. “XIX. Yüzyılda İstanbul’a Göçü Önlemek İçin Alınan Tedbirler: Men-i Mürûr Uygulaması ve Karşılaşılan Güçlükler”. *Belleten* 73-268 (2009), 739-764.
- Emecen, Feridun M. “Kıbrıs’ta İlk Osmanlı Yapılanması”. *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*. yay. haz. Ali Ahmetbeyoğlu, Erhan Afyoncu, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2001, 47-58.
- Emecen, Feridun M. *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. Basım, 2018.
- Eroğlu, M. Akif. “Kıbrıs’ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskân Teşebbüsü (1570-1571)”. *Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara: Doğu Akdeniz Üniversitesi ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, 1993, 45-56.
- Erzen, Afif. “Kıbrıs Tarihine Bir Bakış”. *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara:

- Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1971, 79-83.
- Fedai, Harid. *Fethiyye-i Cezire-i Kıbrıs*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.
- Güler, Ümit. *Osmanlı Kıbrısı'nda Müslim Gayrimüslim İlişkileri*. Ankara: Fecr, 2019.
- Gürsoy, Cevat Rüştü. "Coğrafya Bakımından Kıbrıs ve Türkiye". *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi: Türk Heyeti Tebliğleri (14-19 Nisan 1969)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1971, 41-48.
- Gürsoy, Cevat Rüştü. "Kıbrıs", *DİA*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Ankara (2002), 370-371.
- Halaçoğlu, Yusuf. "Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta İskân Politikası". *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*. yay. haz. Ali Ahmetbeyoğlu, Erhan Afyoncu, İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, 2001, 39-46.
- Halaçoğlu, Yusuf. *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerinin Yerleştirilmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 6. Baskı, 2020.
- Hill, George. *A History of Cyprus*. 3. Cilt, New York: Cambridge University Press, 2010.
- İnalçık, Halil. "Ottoman Policy and Administration in Cyprus After the Conquest". *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi: Türk Heyeti Tebliğleri (14-19 Nisan 1969)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1971, 59-77.
- İpşirli, Mehmet. "Arzuhal", *DİA*, C. 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. İstanbul (1991), 447-448.
- İpşirli, Mehmet. "Mahzar", *DİA*, C. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Ankara (2003), 398-401.
- İpşirli, Mehmet. "Sah". *DİA*, C. 35, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. İstanbul (2008), 490-491.
- İşbilir, Ömer. "Kalebend", *DİA*, Ek-C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Ankara (2009), 3-5.
- Kanar, Mehmet. *Farsça Türkçe Sözlük*, İstanbul: Say Yayınları, 5. Baskı, 2019.
- Karaca, Behset. "Manavgat'ın Siyasi, İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapısı (XV-XIX. Yüzyıllar)". *History Studies*, 13/4 (2021), 1279-1320.
- Kıbrıs'ın Fethi (1570-1571)*. yay. haz. Hüseyin Kabasakal. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1986.
- Kılınç, Ahmet. "Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Uygulanan Kürek Cezasının Hukuki Tahlili", *Belleten*, 79/285 (2015), 531-558.
- Kırayit, Yunus. "8 Numaralı Vidin Şer'iyye Sicilinin Tanıtımı ve Fihristi". *Journal of International Eastern European Studies*, 2/1 (Haziran 2020), 102-139.
- Köksal, Osman. "Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hattı-ı Hümayunları". *OTAM*, 19 (2006), 283-341.
- Mutlu, Suzan Akkuş. "Egeli Kavimler Göçü'nün Alaşia (Kıbrıs) Kırallığı'na Sosyo-Ekonomik Etkileri". *Tarihte Kıbrıs (İlkçağlardan 1960'a kadar)*. ed. Osman Köse, C. 1, İstanbul: Akdeniz Karpaz Üniversitesi, 2017, 43-53.
- Orhonlu, Cengiz. "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)". *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1971, 91-97.
- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*. yay. haz. Hacı Osman Yıldırım, Vahdettin Atik, Murat Cebecioğlu vd. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 2000.
- Özkul, Ali Efdal. "Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Adasına Yaptığı Sürgünler ve Sonuçları". *Osmanlı Döneminde Kıbrıs*. ed. Mehmet Mahfuz Söylemez, İbrahim Çapak, Halil Ortakçı, İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2016, 22-97.
- Redhouse, Sır James W., *A Turkish and English Lexicon*, Beirut: Librarie Du Liban, 1987.
- Sahillioğlu, Halil. "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın İlk Yılı Bütçesi". *Belgeler*, IV/7-8 (1993), 1-33.
- Sami, Şemsettin. *Kamûs-ı Türkî*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2017.
- Sırtkaya, Fatma. *Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Avârız Vergileri*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Taşkıran, Hasan. "Timurlularda Göç ve İskân". *Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmaları Dergisi*, 8/2 (2021), 697-710.
- Türcan, Talip, "Sürgün". *DİA*, C. 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. İstanbul (2010), 164-166.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi, C. III, 1. Kısım*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011.

EXTENDED ABSTRACT

Exile and fortress confinement punishments were among the methods applied for people who committed crimes. As a result of the damages to the state and society, exile and fortress confinement punishments were applied. With these penalties, people who engage in harmful activities against the state and society are isolated from the society by being removed from the region where they live or active. Thus, peace and tranquility were tried to be ensured. Exile and fortress confinement punishments were given in a certain order. Some islands, which had especially difficult geographical conditions, were used as places of exile. Cyprus, Rhodes, Chios, Lesbos and Lemnos were among these islands. Those who received fortress confinement punishments were also placed in strong castles on the islands. The reason why the islands were places of exile was that life on the islands and escaping from them were difficult. The island of Cyprus was used as a place of exile centuries before the Ottoman Empire. For example, it is known that the Hittites used this place as a place of exile.

After the capture of Syria and Egypt during the reign of Yavuz Sultan Selim in the Ottoman Empire, the way to domination of the Eastern Mediterranean was opened. Thus, taking the islands of Crete and Cyprus became a military and political necessity. The conquest movement of Cyprus Island, which started in 1570 during the reign of Selim II, was completed on 1 August 1571 with the surrender of the Famagusta Castle. After the conquest of Famagusta Castle, it was ordered to surround the castle, repair the bastion from the sea side and build the Derviş Pasha tower from the bottom. The castle, which had a solid and strong place, had 15 very strong and large towers. For this reason, this place was frequently used as the place of exile and fortress confinement of the people who were fortress confinement in the Ottoman period. It is seen that Cyprus Island and Famagusta Castle were used as exile places even in the last periods of the Ottoman Empire.

In the 18th century, administrators, non-Muslims, people, bandits, etc., were fortress confined to the Famagusta Castle. The people who were fortress confinement were sentenced to the castle because of the crimes they committed against the state and the people. Sometimes those who were confined were completely forgiven and released, sometimes their fortresses were abolished and their sentences were turned into island confinement and orders were sent not to leave Cyprus. Exile can be defined as removal from a place, forcing a community or an individual to reside in another place. In other words, it is forced to be resettled by forced migration. The exiled criminal was able to move freely in the place of exile. In fortress confinement; the person could not stroll freely and could not leave the castle where he was fortress confinement.

Everyone living within the borders of the Ottoman Empire had the right to complain through the qadi or other administrators of the place where they lived, when faced with an unfair situation. In fact, a person could apply directly to the Divan-ı Hümayun and express his complaint. After the 18th century, when the state authority began to disappear gradually, among the state officials people begun to be seen who acting independently. Among these people were those who occupied important positions in the state, there was people from the lowest class of the bureaucracy. People who abused their office were generally dismissed and exiled. Among the places of exile, the island of Cyprus occupied an important place. Those who were exiled were generally sentenced to fortress confinement and island confinement punishments. While the people who were sentenced to the fortress confinement could not leave the castles, the people who were sentenced to the island confinement could go wherever they wanted on the island where they were forced to stay, but could not leave the island. In the examined period, high-ranking administrators were exiled and fortress confinement for various reasons. People who were extremely important and high positions such as The Rumeli Kazasker, Anatolian kazasker, prince master, judge, etc in the Ottoman Empire were exiled and fortress confinement because of the crimes they committed. Again in the examined period, exile and fortress confinement punishments were given to those who committed banditry according to the crimes they committed.

Among those who were exiled and fortress confinement, there were also those who held important positions such as bishop, patriarch, vladika, and beeves as well as dhimmi reayas. In the Ottoman Empire, firman, franchise, temesük, offer, mahzar etc. such documents were forged. Those who forged documents during the period examined were exiled to the Famagusta Castle and were fortress confinement. In the Ottoman Empire, not paying taxes, preventing tax collection, taking more taxes, etc. those who committed irregularities were punished by methods such as exile and fortress confinement. In the Famagusta Castle, also the people who made irregularities in the tax were exiled and fortress confinement.

In order for an exiled person to be freed this punishment, he must die, killed, relocated or pardoned. The people who were exiled and fortress confinement in the examined period were mostly forgiven after a short time. Those who were exiled and confined were sometimes forgiven in a short period of like 1 month, and sometimes it took 1 year or

more to be forgiven. It is seen that when it is understood that those who were exiled and fortress confinement were slandered, they were not punished and the punishment was reversed.

As a result of the records examined, the people who were sentenced to exile and fortress confinement, generally committed crimes are like; disorder, banditry, extortion of goods and ware, slander, cruelty, cooperation of managers with bandits, overtaxation, claiming janissary, pitting people against each other, theft, raiding the court, organizing fake offers and mahzars, closing the bazaar-market, interference of taxation gathering, murder, rape of women, girls and young boys, sedition and mischief, etc. have been seen.